KiTAPLIK

sunar...

http://kitaplik.madpage.com
http:/kitaplik.6x.to

DOSTOYEVSKİ

UYSAL KIZ

Rusçadan çeviren:
Mehmet ÖZGÜL

Bu kitap, Kitaplık ekibince FineReader yazılımı ile OCR-Riplenmiş ve yazım denetimi yapılmıştır.

Yorum ve önerileriniz için admin.kitaplik@gmail.com adresine yazabilirsiniz.
Ağustos 2005.
http://kitaplik.6x.to
http://kitaplik.madpage.com

UYSAL KIZ

YAZARDAN BİR AÇIKLAMA

BİRİNCİ BÖLÜM

I
II
III
IV
V
VI

İKİNCİ BÖLÜM

I
II
III
IV

BİTTİ

BEYAZ GECELER & UYSAL KIZ

Beyaz Geceler ve Uysal Kız adlı yapıtlar Sn. Mehmet Özgül'ün izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan: Egemen Berköz

Dizgi: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.

Ağustos 1999

UYSAL KIZ

Düşsel bir öykü

(Yazarın güncesinden)

YAZARDAN BİR AÇIKLAMA

Bu sefer “Günce”mi her zamanki gibi değil, uzun bir öykü biçiminde yazdığım için okurlarımdan beni bağışlamalarını dilerim. Ancak öyküyü bitirmek için çok uğraştım, bir ayın yarısından daha çok zaman aldı. Gene de okurlarım beni hoş görsünler.

Şimdi gelelim yazdığım öyküye...

Adını “düşsel öykü” koydum, oysa tümüyle gerçek bir olaya dayanıyor. Bununla birlikte öykünün düşsel yanı da var, bu da yazılış biçimindedir. Okurlarıma bunu en başta açıklamayı uygun buldum.

Aslında yazdığım bu şey ne bir öykü, ne de güncedir. Evli bir adam gözünüzün önüne getirin: Karısı birkaç saat önce pencereden atlayarak intihar etmiş olup şimdi de masanın üzerinde upuzun yatmaktadır. Adam şaşkınlık içindedir, düşünceleri darmadağınıktır. Evinde bir odadan ötekine dolaşarak olup biteni anlamaya, kafasını toparlamaya çalışır. Adamcağız aynı zamanda kendi kendine konuşan, bir çeşit ruh hastasıdır, durmadan mırıldanarak niçin başına böyle bir işin geldiğini açıklığa kavuşturmak ister... Kafasındaki düşünce zinciri tutarlı gözükmekle birlikte gerek mantık, gerekse duygu yönünden çelişkilerle doludur. Bir yandan kendini haklı görüp karısını suçlarken, bir yandan da konuyla ilgisi olmayan açıklamalara, ayrıntılara girer. Öte yandan düşünce ve duygularında çelişkiler yanında derin bir içlilik vardır. Sonunda yavaş yavaş durumu aydınlatmaya, düşüncelerini bir noktada toplamaya başlar. Zihninde canlanan anılar onu gittikçe gerçeğe yaklaştırır, bu da onun hem mantığını, hem de kalbini karşı konulmaz biçimde yüceltir. Başlangıçta oldukça karışık olan öykünün sona doğru netleşmesi bundandır. Zavallı adamın yaşadığı acı olayın boyutlarının gitgide belirginleştiğini görürüz, hiç olmazsa kendisi yönünden. İşte yazdığım öykünün özeti bu. Doğaldır ki, öykünün anlatımı başlangıçta çelişkili duraksamalarla, birbirini tutmayan bölümlerle bir süre uzar gider; adamcağız bir yerde kendi kendisiyle konuşurken, başka bir yerde düşündüklerini onu dinleyen birine, bir yargıca anlatır gibidir. Belki sonuna değin hep böyledir. Adamı gizlice dinleyen bir stenograf onun söylediklerini aynen yazsaydı, benim size şimdi sunduğumdan daha başka, işlenmemiş, kaba saba bir öykü ortaya çıkardı. Bununla birlikte bana öyle geliyor ki, adamın aklından geçenleri sıralaması gene de değişmeden kalırdı. İşin içine bir stenograf sokup not ettiklerini benim yeni baştan düzenlemeyi tasarlamam, demin sözünü ettiğim gibi, öykünün düşsel yanıdır. Söz sanatında az çok buna benzer bir yönteme birkaç kez

başvurulmuştur. Örneğin Victor Hugo’nun başyapıtı olan “Bir Ölüm Mahkûmunun Son Günleri”nde böyle bir yol tuttuğunu görürüz. Gerçi işin içine bir stenograf karıştırmamıştır; ama ölüm mahkûmunun son gününe, son saatine, hatta son dakikasına değin anılarını yazabileceği (buna vakit bulacağı) gibi çok daha inanılmaz bir yöntem uygulamıştır. Böyle düş ürünü bir yönteme baş vurmasaydı, yazdığı yapıtların en gerçekçisi olup doğruya en çok yaklaşan bu başyapıtı kesinlikle yaratamazdı...

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Ben kimim, o kim?

...Henüz o buradayken her şey ne de olsa daha iyi, her dakika yanına yaklaşıp yüzüne bakıyorum. Ama yarın alıp götürdüklerinde yalnız başıma ben ne yaparım? Şimdi salonda, masanın üstünde yatıyor. İki oyun masasını yan yana koyduk. Tabutunu da yarın getirecekler; özel bir ağaçtan, beyaz bir tabut. Ancak asıl konu bu değil. Odada bir aşağı, bir yukarı dolaşıyor; durumu kendi kendime açıklamaya çalışıyorum. Tam altı saattir bu böyle, kafamı toparlayıp düşüncelerimi düzene sokabilsem bir! Yaptığım tek şey hep dolaşmak, durmadan dolaşmak...

Olay şöyle başladı... Durun, en iyisi her şeyi sırasıyla anlatayım... (Sırasıylaymış?) Efendiler, benden bir yazarın düzgün anlatımını beklemeyin, durumu siz de görüyorsunuz. Daha doğrusu, olanları size kendim anladığım biçimde aktarayım. Zaten asıl korkunç olan da bu, her şeyi derinlemesine anlayan biriyim. Bilmek istersiniz diye size her şeyi ta başından anlatacağım...

“Ses” gazetesine, “Eğitmen bir kız iş arıyor, evde ders verebileceği gibi, gerekirse taşraya da gidebilir” diye vereceği duyurunun parasını karşılamak için bana bir genç hanım rehine verilecek eşyalarını getiriyordu. Başlangıçta ona pek dikkat etmemiştim, bana gelip giden birçokları gibiydi. Sonraları fark etmeye başladım. İnce yapılı, boyu ortadan uzun, sarışın bir kızcağızdı. Bana karşı sıkılgandı, utanıyormuş gibi davranıyordu. (Öyle sanıyorum ki, başkalarına karşı da öyleydi. Doğaldır, ben de onun gözünde bir rehinci olarak değil, bir insan olarak ötekilerden pek farklı değildim.) Parayı alır almaz hemen dönüp giderdi. Hem de hiç sesini çıkarmadan. Başka müşteriler malının karşılığında daha fazlasını koparmak için tartışırlar, pazarlık ederler, yalvarırlardı. Bu kızcağız ne verirsem alırdı. Öyle sanıyorum ki, olayları biraz karıştırıyorum... Evet, getirdiği eşyalar beni ilkin çok şaşırttı. Gümüş yaldızlı küpeler, yıpranmış bir madalyon, beş para etmez başka bir sürü ıvır zıvır... Kendisi de biliyordu ya, getirdiklerinin 20 kapikten fazla etmeyeceğini, öte yandan bunların kendisi bakımından bir değer taşıdığını yüzünden okuyordum. Sonradan öğrendim ki, gerçekten bütün bu takılar ana —baba yadigârıymış. Ancak bir keresinde getirdiği şeylere bakarak gülümseme cüretinde bulundum. Aslında ben hiçbir zaman böyle saygısız hareketlere yeltenmem, müşterilerime karşı efendice davranırım. Az

konuşurum, ciddiyetimi bozmam. “Sürekli ciddilik, ciddilik, ciddilik isterim!” Fakat bir seferinde yakası tavşan kürklü, eski mi eski, lime lime olmuş bir bluz getirince kendimi tutamadım, nükteye benzer bir laf kaçırdım ağzımdan.

Aman, yüzü nasıl da kızardı! O düşünceli, iri, cıvıl cıvıl mavi gözleri birdenbire parladı.

Tek sözcük söylemeden, bluz dökümtüsünü kaptığı gibi fırlayıp gitti. İşte ilk kez orada kendisine dikkat ettim, hakkında “özel” şeyler düşünmeye başladım. Evet, bende bıraktığı izlenimi bugün olmuş gibi anımsıyorum, yani beni allak bullak eden izlenimi. En başta genç, çok genç olmasıydı. On dördünde bile göstermiyordu, oysa on altısını doldurmasına fazla bir şey kalmamıştı. Gene de asıl önemlisi onun başka bir yönüydü... Neyse, ertesi gün gene geldi. Sonra öğrendim ki, tavşan kürklü bluzu rehinci Dobronravov ile Mozer’e de götürmüş. Bunlar altından başka bir eşya almadıkları için dönüp bakmamışlar bile. Oysa ben bir gelişinde kızcağızdan akik taşı almıştım. (Bir şeye benzese bari!) Şimdi şaşıyorum, böyle bir şeyi nasıl yapmışım? Çünkü ben de altınla gümüşten başka bir eşya kabul etmezdim. Kız hakkında dikkat ettiğim ikinci bir durum da bu oldu.

Başka bir sefer bana kehribar bir ağızlık getirdi, daha önce Mozer’e göstermiş ama adam almamış. Kehribar ağızlığın meraklılar için bir değeri vardır, bizim işimize yaramaz, biz altından başkasını almayız. Bir gün önceki kafa tutmasından sonra yeniden gelmesi üzerine onu sert karşıladım. Benim sertliğim yalnızca soğuk davranmaktır. Gene de çıkarıp iki ruble verirken kendimi tutamayarak sinirli bir tavırla, “Bunu salt sizin hatırınız için alıyorum, Mozer’e götürseniz almazdı.” dedim. Sizin hatırınız için sözünü üzerinde durarak, ‘özel’ bir anlamda söylemiştim. Çünkü bir gün önceden biraz öfkeliydim. Hatırınız için sözünden dolayı gene kızardıysa da sesini çıkarmadı, parayı geri çevirmeden alıp çıktı. Ah, şu yoksulluğun gözü kör olsun! Sözlerimin çok gücüne gittiğini anlamıştım. O çıktıktan sonra “Kızcağıza karşı caka satmak iki rubleye değer miydi?” diye geçirdim içimden. Kahkahalarla güldüğümü anımsıyorum. Kendi kendime “Değer miydi? Değer miydi?” diye sorduğum soruyu olumlu karşıladım. Çok neşelenmiştim. Aslında kıza karşı onu incitmek gibi kötü bir niyetim yoktu. Bu sözleri bilerek, isteyerek söylemiştim. Onu denemekti asıl amacım. Çünkü onun hakkında bazı tasarılar dolaşmaya başlamıştı kafamda. Bu da onunla ilgili üçüncü özel düşüncem oldu.

İşte her şey bundan sonra başladı. Anlaşılacağı üzere, çevreden kızla ilgili bilgiler toplamaya çalışıyor, bir daha gelmesini dört gözle bekliyordum. Fazla

uzatmadan geleceği sanki içime doğmuştu. İşte bir gün kız dükkânıma girer girmez büyük bir nezaket göstererek tatlı bir dille konuşmaya daldım. Zamanında iyi eğitim görmüş, insanlara nasıl davranılacağını bilen bir insanım. Oracıkta onun iyi yürekli, uysal bir kız olduğunu hemen anladım. İyi yürekli, uysal insanlar fazla ayak diremezler. Böyleleri tümüyle açılmamakla birlikte konuşmaktan da kaçınmazlar. Sorularınıza uzun uzun yanıt vermezlerse de konuşurlar gene de. Zamanla dillerinin iyice çözüldüğünü görürsünüz, yeter ki siz soru sormaktan bıkmayın. Doğaldır ki, başlangıçta bana fazla bir şey anlatmadı, “Ses” gazetesine verdiği duyurular ve öbür şeylerle ilgili bilgileri sonradan öğrendim. Elinde avcunda ne varsa hepsini harcayarak verdiği gazete duyurularında ilkin, gururlu bir tavırla, “eğitimci kız, taşraya da gidebilir, koşullarınızı bildiriniz...” derken, daha sonra, “Her şeye razı, çocuklara ders verir, yaşlılara eşlik eder, ev işleri görür, hastaya bakar, dikiş diker...” gibisinden bilinen şeylere kadar indi. Doğaldır ki, bunlar her seferinde daha azına razı olunarak duyurulara ekleniyordu. Sonunda durum iyice umutsuzlaşınca, “Ücretsiz, boğaz tokluğuna çalışabilir” sözlerine kadar düştü. Gene de iş bulamadı. Onu son bir kez daha denemeye karar verdim. Dükkâna gelişinde o günkü gazeteyi çıkararak, “Genç, kimsesiz bir bayan küçük çocuklara eğitmenlik yapmak üzere iş arıyor, özellikle yaşı geçkin dul erkeklerin yanında, ev işlerini de görür...” duyurusunu gösterdim.

— Görüyorsunuz, bir bayan bu duyuruyu sabah vermiş, akşama kalmaz bir iş bulur. Duyuru dediğin böyle yazılmalı, dedim. Yüzü gene kızardı, gözleri ateş saçmaya başladı, geriye dönerek çıktı gitti. Bu tavrından çok hoşlandığımı söylemeliyim. Daha o zaman bile durumunun umarsızlığından emindim, kendisinden hiç korkum yoktu. Ağızlıkları kimsenin almayacağını biliyordum. Halbuki o bunları da elden çıkarmıştı. Ancak üç gün sonra gene geldi, beti benzi sapsarıydı, telaşlı bir görünüşü vardı. Evinde bir şeylerin olup bittiğini anlamakta gecikmedim, gerçekten kötü şeyler olmuştu. Bunları anlatmadan önce kızcağızın gözünde birden nasıl büyüdüğümü, beni hangi gözle görmeye başladığını bildirmeden geçemeyeceğim. Benim de asıl istediğim buydu zaten. Şimdi gelelim aramızdaki konuşmalara... Bana evinden bir aziz tasviri getirmişti. (Eşyalarını rehine koymayı kutsal tasvire kadar vardırmıştı demek ki.) Dinleyin, dinleyin! Olanları anlatmaya çalışıyorum, gene de her şeyi karıştırdığımın farkındayım. Kafamı toplamak, her şeyi bir bir anlatmak, bütün ayrıntıları, en küçük noktaları bile size aktarmak istiyorum. Ama olmuyor işte, şu ayrıntılar yok mu? Görüyorsunuz, başıma ne işler açtı?

Elindeki Meryem Ana tasviri, Meryem ile çocuğunu gösteriyordu. Her ev için, her aile için önemli bir tasvirdi bu; oldukça eski, altın işlemeli, gümüş kaplamalı... En azından altı ruble ederdi. Belli ki, tasvirin onun gözünde büyük değeri vardı. Bununla birlikte yalnızca kaplamasını değil, bütün tasviri olduğu gibi rehine veriyordu. Ona gümüş kaplamasını çıkarıp tasviri geriye götürmesini söyledim. Tasvir kutsal bir şeydir, bir ev tasvirsiz olur muydu?

— Yoksa yasak mı? diye sordu.

— Hayır, yasak değil, belki eviniz için gerekir...

— Öyleyse çıkarın.

Biraz düşündükten sonra ona dedim ki:

— Yok, çıkarmayalım daha iyi, öylece kalsın. Öteki tasvirlerle birlikte kandilin altına, şu tasvir dolabına koyarım. (Açıldığından beri dükkânımda hep kandil yanardı.) Buyurun, 10 rubleniz.

— 10 istemem, 5 ruble benim işimi görür. Sonra borcumu ödeyip tasviri geri alırım.

— Demek, 10 ruble istemiyorsunuz?

Gözlerinin yeniden çakmak çakmak olduğunu görerek;

— Ama tasviriniz bu kadar eder, diye ekledim.

Sesini çıkarmadı. Bunun üzerine çıkarıp 5 ruble verdim.

— Böyle durumlarda insanı hor görmemek gerekir, diye sürdürdüm konuşmamı. Vaktiyle ben de büyük sıkıntılara düştüm, hatta daha kötüsüne. Eğer şimdi beni böyle bir işin başında görüyorsanız, bunca çektiklerimden sonra...

— Belli, toplumdan öcünüzü alıyorsunuz. Öyle işte...

Bunu alaycı bir gülümsemeyle söylemişti. Söyleyişinde fazla bir inciticilik yoktu, safça söylenmiş bir sözdü bu. (Çünkü beni henüz tanımıyor, öteki rehinecilerden ayırt etmiyordu. Bu durumda beni ne diye iğnelemek istesindi?) İçimden, “Ya, demek durum bu? Böyle düşündüğüne göre kendini ele verdin, sen de yeni kafalılardansın...” diye geçirdim. Yarı alaylı, yarı gizemli bir tavırla;

— Bakınız ben, toplumun kötülük yapmak istediği halde iyilik yapan bölümündenim, diye bir laf ettim. Birden gözleri parladı, çocukça bir ilgi, büyük bir merakla yüzüme baktı.

— Durun, durun! İlginç bir düşünceden söz ediyorsunuz. Nerede geçmişti hele?

Ben bunu bir yerden işittim.

— Kafanızı yormayın, Mefistofeles kendini Faust'a böyle tanıtıyor. "Faust"u okudunuz mu?

— Şey... Okudum da pek dikkat etmemişim...

— Desenize, hiç okumadınız... Okumalısınız. Ancak görüyorum ki, gene dudaklarınızda alaycı bir gülümseme var. Kendimi Mefistofeles'in yaptığı gibi tanıtıp rehincilik mesleğini yüceltecek adamlardan değilim. Rehinci nereye gitse rehincidir, bunu biliyoruz.

— Siz ne garip bir adamsınız! Böyle bir şeyin aklımdan geçtiğini nereden çıkardınız?

İçinden benim için neler geçirdiğini adım gibi biliyordum. "Hiç ummazdım, meğer okumuş bir adammışsınız." diye düşünüyordu, ama böyle bir şey söylemedi. Beni beğendiği belliydi.

— Bakın, her meslekte iyilik yapılabilir, dedim. Elbette kendimden söz etmiyorum, benim kötülükten başka bir şey yapmadığım bile söylenebilir... gene de... Beni içime işleyen bir bakışla süzdü.

— Doğru, her yerde iyilik yapılabilir. Hem de her yerde...

Aramızda geçen bütün bu konuşmaları anımsıyorum, hiçbirini unutmadım. Bu konuda ekleyeceğim başka bir şey de gençlerimizin, sevimli gençlerimizin akıllı ve derin bir şey söylemek istedikleri zaman bütün içtenliklerini, saflıklarını yüzlerinden açık seçik okuyabilmemizdir. "Size akıllı ve derin bir söz söylemek istiyorum!" der bakışları. Bizler gibi övünmeye, caka satmaya kalkmazlar. Akıllarından geçenlere inanır, değer verir, saygı duyarlar. Üstelik sizin de saygı duyduğunuzu düşünürler. İçtenlik yüce bir duygudur. Karşılarındakini bununla alt ederler. Bizim genç hanımda da aynı içtenlik vardı. Ne güzel bir şey!

Bugünkü gibi hatırımdadır, kız dükkânımdan çıkar çıkmaz kararımı verdim. Aynı gün son soruşturmayı yapmak için gidecek, onun içyüzünün geri kalanlarını da öğrenecektim. Daha öncekileri evlerinde çalışan hizmetçi kız Lukerya'nın avcuna birkaç kapik sıkıştırarak elde etmiştim. İlk öğrendiklerim o derece dehşet vericiydi ki, kızın biraz önce nasıl gülebildiğine, böyle korkunç bir durumdayken Mefistofeles'in sözlerine nasıl ilgi gösterebildiğine şaşıp kalıyordum. Ah, şu gençler, siz hep böylesinizdir! O zaman gururla ve sevinçle kız hakkında hep bunları düşündüm. Gençler bence yüce gönüllüdür, kendisi uçurumun kıyısında durur, ama Goethe'nin sözlerine de büyük ilgi gösterir.

Gençler aykırı yollara sapsa bile yüce gönüllülüğünü korumasını bilir. Ben kendimden değil, ondan, yalnızca ondan söz ediyorum. Önemli olan şu ki, daha o zaman bile kıza benimmiş gözüyle bakıyor, onun üzerindeki etkimden zerrece kuşkulanmıyordum. Eğer insan kendi gücünden kuşkuya düşmüyorsa, bundan daha tatlı bir şey yoktur. Fakat bana da ne oluyor? Böyle abuk sabuk şeyler söylersem düşüncelerimi ne zaman bir noktada toplayabilirim? Acele etmeliyim, acele! Ama asıl sorun bunda değil ki. Aman Tanrım!

II

Evlenme önerisi.

Kızın içyüzünün daha sonra öğrendiğim bölümü kısaca şöyleydi:

Annesiyle babası öleli üç yıl kadar olmuştu, onu uygunsuz teyzeleri yetiştirmişlerdi. Böyle kadınlara uygunsuz demek az gelir. Teyzelerinden biri duldu, evinde de birbirinden küçük altı çocuğu vardı. Ötekisiyse evlenmemiş, kız kurusu, üstelik kötü huylu bir kocakarıydı. Kötülükte birbirlerinden aşağı kalmazlardı. Babası küçük bir memurdu, şu kalem efendisi denenlerden, memurluğundan dolayı soylu sayılmış biriydi. Bu duruma göre her şey benim için elverişli görünüyordu. Ben onlara göre daha yüksek bir sınıftan sayılırdım. Ne de olsa hassa alayından emekli bir yüzbaşıydım. Soylu bir aileden, kimseye bağımlı değil vb... Rehincilikle uğraşmama gelince, teyzelerinin gözünde saygı duyulacak bir meslekti benimkisi. Kızcağız teyzelerinin yanında üç yıl halayıklık etmiş, gene de her günkü göz açtırmayan işinden vakit bulup okula yazılarak sınıflarını geçmişti. Bu durum onun gözünün yükseklerde olduğunu, soyluluğa özendiğini gösteriyordu. Peki, onunla niçin evlenmek istemiştim? Ama ne diye durup dururken şimdi kendimden söz ediyorum? Bu konuya daha sonra döneriz. Burada önemli olan ben değilim, kız! Neyse, kızcağız teyzelerinin çocuklarına ders vererek, üst baş dikerek, ince hastalığa yakalandığı halde çamaşır ve döşeme yıkayarak okulunu bitirmişti. Ona dayak bile atıyorlar, yediği ekmeği başına kakıyorlardı. Sonunda onu satmaya kadar vardırdılar. Şimdilik bu pis ayrıntıyı geçelim. Sonradan kız bana hepsini uzun uzun anlattı. Komşuları şişman bir bakkal tam bir yıl olan biteni uzaktan gözlermiş. Öyle basit insanlardan değilmiş bakkal, yanında iki çırağı varmış. Ancak bugüne değin iki karısını sırayla cennete göndermiş, şimdi üçüncüsünü almaya çalışıyormuş. Bu arada bizim küçük hanıma göz koymuş. “Sessiz, yoksulluk içinde büyüyen böyle biriyle evlenirsem evdeki öksüzlere bakar,” diyormuş.

Bakkalın gerçekten birkaç öksüz çocuğu vardı. Elli yaşlarında bir adamdı. Kıza göz koyunca sıra teyzeleriyle anlaşmaya gelmişti. E, kız bunu duyar da korkuya kapılmaz mı? İşte “Ses” gazetesine duyurular vermek için bana gelip gitmeye başlaması bu zamana rastlıyor.

Kızcağız düşünmek için teyzelerinden süre istedi, fazla uzun değil, kısacık bir zaman. Ona istediği süreyi verdiler, ama bir yandan da; “Biz bile karnımızı nasıl

doyuracağımızı bilmezken bir de senin boğazını mı düşüneceğiz?” diye başının etini yiyorlardı. Ben bunların hepsini öğrenmiştim, o sabah bana gelişinden sonra hemen kararımı verdim. Aynı akşam bakkal, elinde yarım rublelik bir funt şekerlemeyle onlara geldi. Kızla odada otururlarken ben hemen mutfaktan Lukerya ile haber gönderdim. Gidip kendisini dışarda beklediğimi, onunla görüşmek istediğimi kızın kulağına fısıldayacaktı. Bu işi becerdiğim için kıvançlıydım. Keyfim iyice yerine geldi.

Evlerine gelip kendisini çağırmamdan zaten şaşırmış bulunan kıza Lukerya’nın önünde doğrudan doğruya evlenme önerisi yapınca şaşkınlığı daha da arttı. Onunla evlenmek benim için büyük bir onurdu. Böyle söyledim ona. Ancak bu hareketime şaşırmamasını, karşısında tok sözlü, ne dediğini bilen, onu anlayan bir adam bulunduğunu bildirdim. “Tok sözlü” derken yalan söylemiyordum. Neyse, boş verelim şimdi bunlara. Ben eğitimli bir adam olduğumu göstermek için yalnızca kibar konuşmuyor, aynı zaman da değişik, özgün sözler söylüyordum. En önemlisi de budur. Bunu burada itiraf etmek suç sayılmamalı. Kendimi yargılamak istiyor, yargılıyorum da. Lehte ve aleyhte olan her şeyi söylemeliyim. O zaman yaptığım da buydu. Her ne kadar aptalca bir şeyse de şimdi hatırıma geldikçe haz duyuyorum. İlkin ona utanmadan açıkça dedim ki, pek yetenekli, akıllı, yeterince iyi bir insan değilim. Hatta birazcık bencilim. Belki de birçok bakımdan olumsuz sayılabilecek yönlerim vardır. (Onlara giderken hazırladığım bu sözlerden dolayı doğrusu çok kıvançlıydım.) Bütün bunları bir bakıma gurur duyarak söylemiştim. Doğaldır ki, kötü yanlarımı söyledikten sonra iyi yönlerimi anlatmaya başlamayacak kadar kendimi bilirdim. Başka bir deyişle, “Ben belirttiğim gibi bir adamım, buna karşılık şuyum şuyum da var” demedim. Kızcağızın çok korktuğunu görüyordum, gene de sözlerimi yumuşatmaya kalkışmadım. Tam tersine korktuğunu göre göre sözlerimin anlamını pekiştirdim. Açıkça söylediğim şunlardı: Karnı doyacaktı, ama güzel giyeceklermiş, tiyatroymuş, baloymuş... bunları görmeyecekti, ancak amacıma ulaştıktan sonra belki hepsi de olabilirdi. Bu ciddi tavrım beni gitgide coşturuyordu. Laf arasında seçtiğim mesleği, yani rehinciliği bir amacım olduğu için yaptığımı bildirdim. Demek ki, durumum bunu gerektiriyordu. Böyle konuşmakta haklıydım, çünkü gerçekten bir amacım vardı, içinde bulunduğum koşullar beni zorluyordu. İzin verirseniz açıklayayım, beyler, ben yaşamım boyunca rehincilikten nefret etmişimdir. Gerçi kendi kendime gizemli sözlerle konuşmak tuhaf kaçıyorsa da gerçekten, gerçekten, gerçekten “toplumdan öç alıyordum”. Öte yandan sabahleyin toplumdan öç aldığımı söyleyerek kızın benimle alay etmesi bir bakıma haksızlıktı. Ben tutup ona, “Evet, öç alıyorum!”

deseydim katıla katıla gülecekti. O zaman düşeceğim gülünç durumu gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? Anlaşılacağı üzere, bir şeyi dolambaçlı bir yolla, üstü kapalı bir biçimde söylerseniz insanların hayal gücünü lehinize çevirebilirsiniz. Bunun yanında kendi yönümden bir korkum olmadığını da belirtmeliyim. Biliyordum ki, şişman bakkal kızın gözünde benden daha aşağı bir konumdaydı. Kızın kapısına gelmekle onun kurtarıcısı rolünü üstlenmiştim. Bunu anlıyordum. İnsan yaptığı alçaklıkları çok iyi anlar. Fakat bu bir alçaklık mıydı? Bunun kararını kim verebilir? Onu o zaman bile sevmiyor muydum?

Durun, o zaman kendisine iyilik yaptığımdan hiç söz etmedim, hem de hiç! Tam tersine, “Bu iyilik benim için olacak, sizin için değil.” diye vurguladım. Bunu açıkça belirttim, kendimi tutamamıştım, belki biraz aptalca kaçtı, çünkü yüzünde belli belirsiz bir gülümseme belirdi. Sonuçta kesin bir utku kazandığımı söylemeliyim. Durun, madem ki yaptığım işin alçaklığını, pisliklerini anımsadım, öyleyse aklımdan geçen son domuzluğu da anlatayım. Kızın önünde dururken kafamdan geçenler şunlardı: “Biliyoruz, boylu poslusun; yakışıklısın, iyi eğitim görmüşsün, kendimi övmek gibi olmasın ama göze batan bir çirkinliğin yok.” O sırada bunları düşünmem ne derece iyi bir şeydi, bilmiyorum. Doğaldır ki, bana evet yanıtını verdi. Şunu da hemen eklemeliyim, evet demeden önce hayli düşündü. O kadar düşündü, o kadar düşündü ki, sonunda ben, “Eh, ne dersiniz?” diye sormak zorunda kaldım. “Eh” sözcüğünü biraz kuvvetli söylemekten kendimi alamamıştım.

— Bekleyin, düşünüyorum, karşılığını verdi.

Yüzünde büyük bir ciddilik vardı, bunu başka türlü yorumlayabilirdim. “Bakkalla benim aramda seçim yapıyor?” diyerek üzüldüm. Ah, o vakit hiçbir şey anlamıyordum. Bugüne kadar da anlamış değilim. Oradan kös kös ayrıldığımı anımsıyorum. Yolda Lukerya koşarak arkamdan yetişti, beni durdurarak soluk soluğa şunları söyledi: “Efendim, bizim sevgili hanım artık sizindir. Tanrı’nın bir bağışı olarak sizin. Ancak bunu kendisine belli etmeyin, onurlu bir kızdır.” Eh, onurlu olsun! Ben onuruna düşkünleri severim. Onurlu bir kız, üzerinde egemenlik kuramadığımızdan kuşkulandığımız zaman çok sevimlidir. Öyle değil mi? Ah, ben ne aşağılık, ne salak biriymişim! Bir de mutluluktan uçmaya kalkıyordum! Onun kapıda durup bana ‘evet’ demesi için düşündüğü, benim de şaşkınlıktan ne yapacağımı bilemediğim sırada, biliyor musunuz, onun kafasından şöyle bir düşünce geçebilirdi: “Onunla da evlensem, bununla da, sonuçta ikisiyle de mutsuz olacaksam şişman bakkalı seçmek daha doğru değil mi? Hiç değilse sarhoşken beni öldüresiye döver, kurtulurum.”

Nasıl? Böyle bir düşünce geçemez miydi kafasından?

Şimdi de anlamıyorum, hiçbir şey anlamıyorum. Az önce aklından şunların geçebileceğini söyledim: “En doğrusu iki mutsuzluktan daha kötüsünü seçmek, yani bakkalı.” Bu duruma göre kızın yönünden hangimiz daha kötüydük? Ben mi, bakkal mı? İnsanlara yiyecek satan biri mi, yoksa Goethe’den parçalar söyleyen rehinci mi? Çözümü zor bir soru bu. Aklı eren beri gelsin! Bunu hiçbir zaman anlamadım, yanıtı da masanın üstünde yatıyor. Şimdi kalkmış, bir de çözümü zor sorudan dem vuruyorum. Bakın, gene kendimden söz etmeye başladım. Asıl sorun ben değilim, bunu benim dışımda bir yerde aramak gerekir. Ama nerede? İşte bunu bir türlü çözemiyorum. Of, kafam çatlayacak gibi! Gidip yatayım bari...

III

İnsanların en soylusu benim, buna bir de kendim inansam!

Yattığım halde uyuyamadım. Kafamın bir yerinde küt küt diye nabzım atıyor. Başımdan geçenlerin hepsini, bütün bu pislikleri kavramak istiyorum. Ah, şu pislik denen şeyler! Onu o vakit pislikten nasıl kurtarmıştım? Kızın bunu anlaması, davranışımı saygıyla karşılaması gerekirdi. Şimdi aklıma değişik düşünceler geldikçe hoşuma gidiyor. Örneğin ben 41 yaşımı devirmiştim, kızsa henüz 16'sındaydı. Aramızdaki yaş farkından ileri gelen duygu beni büyülüyordu; bu durum çok tatlı bir şeydi, çok tatlı!

Başka bir durum da ben İngiliz usulü evlenmeyi istiyordum.

Yani nikâhta yalnızca ikimiz olacaktık, iki tane de tanık... Bunlardan biri Lukerya. Sonra derhal trene atlayıp, sözün gelişi Moskova"ya gidecektik. (Zaten orada işim vardı.) İki hafta bir otelde kalırdık. Kız buna karşı çıktı, böyle bir şey istemezmiş. Kendisini teyzelerinden aldığıma göre geleneklere uyarak önce onları ziyaret etmeliymişiz. İster istemez razı oldum, teyzelerine karşı gereken saygıyı gösterdim. Bununla da yetinmeyip o aşağılık yaratıklara yüzer ruble ödedim. Hatta daha fazlasını söz verdim. Kıza da bu yakışıksız durum yüzünden üzülmesin diye bir şey söylemedim. Teyzeleri hemen yumuşadılar. Bu arada kızın getireceği çeyiz hakkında aramızda tartışma çıktı. Kızcağızın bir şeyciği yoktu. Teyzelerinden de bir şey beklemiyordu. Bunun üzerine ben evliliğimizin çeyizsiz de olabileceğini kendisine kanıtladım. Çeyiz verecek kimsesi bulunmadığına göre her şeysini kendim yapacaktım. Bakın, gene kendimden söz etmeye başladım. Ama aldırmayın siz bana. Bilsin diye kıza kimi düşüncelerimi anlatmaya fırsat bulabildim. Belki de biraz acele ettim. Burada çok önemli bir durum var ki, belirtmeden geçemeyeceğim. Kız bana büyük bir aşkla bağlanmıştı, kendini tutmaya çalıştığı halde akşamları beni sevinçle karşılıyor; heyecanla, kekeleye kekeleye (saflığını gösteren, büyüleyici bir kekelemeydi bu) çocukluğunu, ilk gençlik yıllarını, doğduğu evi, annesini, babasını anlatıyordu. Onun bu heyecanını yatıştırmak için soğukkanlı davrandım. Amacıma uygun kesin tavrım bu oldu. Onun coşkulu çıkışlarına anlayışlı davranmakla birlikte susarak karşılık veriyordum. Gene de aramızdaki farkı, benim bilmecemsi bir adam olduğumu gördü. Ben özellikle anlaşılması güç biri olduğumda ısrar ediyordum. Bilmecemsi olmak için belki de bu aptallığı yaptım. Bana göre her şeyin başında ciddilik gelirdi, hatta onu evime gene ciddiliğimi bozmadan götürmüştüm. Kısaca söylersek durumdan memnun olduğum halde sıkı bir

sistem kurmak istiyordum. Fazla zorlamaya gerek kalmadan sistem kendiliğinden oturdu. Zaten başka türlü de yapamazdım, önemli bir neden dolayısıyla sistemi kurmak zorundaydım. Ama durup dururken niçin kendime iftira ediyorum? Sistem diye bir gerçek yok muydu? Hayır, dinleyin, bir insan hakkında hüküm vermek için işin aslını bilmek gerekir. Dinleyin...

Nasıl başlasam, bilmem! Başlamak çok zor, insan kendini haklı göstermeye kalkışınca işi zorlaşıyor. Durum şu: Diyelim, gençler paradan nefret ediyor, ben de tam tersine, paraya değer veriyorum. Hem öylesine çok değer veriyorum ki, karşımdaki günden güne sessizliğini artırıyor. Gözlerini faltaşı gibi açıyor, dinliyor, bakıyor, susuyor. Görüyorsunuz ya, genç insan yüce gönüllüdür, alıngandır, sabırsızdır, bir iş yolunda gitmezse hemen ondan yüz çevirir. Buna karşılık ben ondan anlayış, geniş görüşlülük istiyorum; geniş görüşlülüğü doğrudan doğruya yüreğine aşılamaya çalışıyorum. Amacım, yüreğinin ta derinliğinde gerçeği görüp anlaması. Şimdi size biraz bayağı da kaçsa bir örnek vereceğim. Bu yapıda birine, yani bizim kıza niçin rehincilik yaptığımı nasıl anlatabilirdim? Doğrudan doğruya sözlerle açıklamaya kalksam bundan başka bir anlam çıkarabilir, ondan rehincilik mesleğimden ötürü özür dilediğimi sanırdı. O yüzden gururlu davrandım, sessizlik dilini kullandım. Ben sessizce konuşma ustasıyım. Ömrüm boyunca susarak yaşadım, diyebilirim. Sessizlik içinde geçen günlerimde başıma ne felaketler geldi, ne bahtsızlıklara katlandım! Toplum içinde itilip kakıldım, sonra bir köşeye atılıp tümüyle unutuldum. Hiç kimse, hiç kimse bunu bilmez... Birdenbire bu 16 yaşındaki kız çıkıyor karşıma, birtakım aşağılık heriflerden öğrendiklerine bakarak hakkımda her şeyi bildiğini sanıyor. Oysa asıl önemli olan, benim gibi bir adamın yüreğinin içinde bulunandır. Ben hep susuyor, özellikle onun yanında susuyordum. Düne kadar böyle yaptım. Peki, niçin susuyordum? Gururlu bir adam olduğum için. İstiyordum ki, ben anlatmadan, aşağılık adamların sözlerine kanmadan bu adamı kendisi öğrenerek gerçeğe ulaşsın. Kendisi sezsin, kendisi anlasın.

Evime aldığım ilk zamanlar ondan tam bir saygı bekliyordum. Çektiğim acılardan dolayı karşımda duaya dursun istiyordum, ben buna değen bir kişiydim. Her zaman gururlu davranmışımdır; olursa hep olsun, olmazsa hiç olmasın diye düşünürdüm. Yarım mutlulukla yetinecek adam olmadığım için böyle davranmak, yani susmak zorundaydım. “Kendin sez, kendin değerini anla!” İstediğim buydu işte. Kabul edersiniz ki, kendim kendimi anlatmaya, açıklamalar yapmaya, önünde eğilmeye, saygısını kazanmaya kalksaydım ondan sadaka istemek gibi bir şey olurdu. Ama... ama ben ne diye bunlardan söz

ediyorum! Aptalca bir durum, aptalca, çok aptalca! Ben doğrudan doğruya ve ona acımadan (böyle olduğunu özellikle vurguluyorum) ona o zaman birkaç sözcükle gençlerin yüce gönüllülüğünün güzel bir şey olduğunu, ama bunun beş para etmediğini anlattım. Niçin mi etmezdi? Çünkü zorlukları yaşamadan, ucuzca elde edilen yüce gönüllülük önemli değildir. Gençlerin yüce gönüllülüğü "yaşamdan edinilen ilk izlenimler"dir, ilerde iş sıkıya binince neler olacaktır? Ucuz bir yüce gönüllülük her zaman kolaydır, hatta insan canını bile kolayca verir. Çünkü delikanlılık çağında insanın kanı kaynar, içinde enerji fazlası vardır, gençler güzelliğe değer verirler. Buna karşılık daha zor, sessiz, suskun, yaldızsız, çok özveri gerektirip az şöhret sağlayan, kolayca kara çalınacak yüce gönüllü bir kahramanlık tasavvur edin. Siz ki, yüce ruhlu bir adamsınız, öte yandan herkes tarafından bir alçak olarak gösterilebilirsiniz, hadi, böyle bir kahramanlığa kalkışın da görelim. Onun için bunu yapan pek çıkmaz. Oysa ben bütün yaşamım boyunca böyle bir kahramanın ruhunu taşıdım. Bizimki önce benimle tartıştı, hem de uzun uzun; sonra susmaya başladı, hatta büsbütün suskunluğa gömüldü. Ancak beni dinliyor, beni dikkatle süzen gözlerini kocaman kocaman açıyordu. Daha sonra ne olsa beğenirsiniz? Yüzünde bana güvenmediğini gösteren, o kötücül gülümsemeyi gördüm. İşte bu gülümsemeyle onu evime getirdim. Ancak şu da bir gerçek ki, gidecek başka bir yeri yoktu.

IV

Plan, hep plan.

Bu işe önce kim başladı?

Hiç kimse. İlk adımdan beri her şey kendi kendine oluştu. Onu evime getirirken sert davrandığımı söylemiştim, halbuki daha ilk zamanlarda yumuşadım. Henüz nişanlıyken, ona, rehine verilecek eşyaları müşteriden kendisinin alacağını, parasını da kendisinin ödeyeceğini anlatmıştım. Bu sözlerime karşı çıkmadı. (Buna dikkat ediniz.) Üstelik hevesle işe koyuldu. Oturduğumuz dairenin eşyalarını değiştirmemiştik. Dairemiz iki odalıdır. Birisi rehin kasasının da içinde bulunduğu büyük salon, öteki ise kendimizin kullandığı oldukça geniş yatak odası. Mobilyalarımızın hepsi de eskimiş şeylerdi, hatta teyzelerininkinden daha berbat. Kandille kutsal tasvir dolabı kasanın bulunduğu salondadır; bizim odamızda, içinde birkaç kitap bulunan bir dolaptan başka bir de sandık var. Anahtarları bende. Yatak, masa ve birkaç sandalyeyi de unutmayalım.

Daha nişanlıyken bir günlük yaşamımız için, yani mutfak masraflarımız için, ona, eski evlerinden kandırıp getirdiğimiz Lukerya'ya bir rublenin yeteceğini söylemiştim. "Üç yılda 30 bin ruble biriktirmeliyiz" dedim. Hiç sesini çıkarmadı, ben gene de günlük harcayacağımız paraya kendiliğimden 30 kapik ekledim. Tiyatroya gidişimiz de böyle oldu. Daha nişanlıyken "Tiyatro yok," demiştim. Sonra ayda bir kere gitmeye karar verdim. Bize daha uygun düşer diye koltuk bileti alıyorduk. Birlikte üç kere gittik. "Mutluluk Peşinde" piyesiyle sanıyorum, "Şarkıcı Kuşlar"ı gördük. (Ben de ne diye bunları anlatıp duruyorum?) Sessizce gidiyor, sessizce dönüyorduk. Niçin daha ilk günden konuşmamaya başladık? Oysa aramızda kavga filan yoktu, kız gene de susuyordu. Onun bana gizli gizli baktığını anımsıyorum, bunu gördüğüm zaman sessizliğimi artırdım. Gerçeği söylemem gerekirse susmakta ısrar eden o değil, bendim. O bir iki kez coşkulu davrandı, boynuma sarılmak için üzerime atıldı. Ancak bunlar hastalık derecesinde sinirli bir coşkunluktu. Oysa ben güvenilir bir mutluluk istiyor, bunun yanında ondan saygı bekliyordum. O nedenle coşkulu davranışlarını soğuk karşıladım. Bunda da haklıydım, çünkü her coşkunluk gösterisinin ardından ertesi gün aramızda kavga çıkıyordu.

Aslında buna kavga denemezdi; suskunluk ve bunun peşinden her sefer biraz daha büyüyen küstahça tavırlardı. "Başkaldırı ve bağımsızlık!" işte bu vardı. Onu da becerse bari! O uysal yüzü gün geçtikçe sertleşmeye, küstahlaşmaya

başlıyordu. Beni daha nefret verici bulduğuna kalıbımı basarım, çünkü gözlerinden okudum. Coşku nöbetlerinden sonra iyice kendinden geçtiğinden kuşkum yok. Sen onu çamurdan, yoksulluktan çek çıkar, döşeme silmekten kurtar; o senin evine gelince yoksul yaşantınızı ileri sürerek sana burun kıvırsın. Oysa yoksul denilecek bir yaşantımız yoktu, tutumluluk vardı. Sırası gelince lükse de izin veriyordum. Güzel, temiz giyinmek gibi... Eskiden de kocanın temizliği karısının hoşuna gider diye düşünürdüm. Onun asıl yoksulluğumuzdan dolayı değil, cimrilik ederek para biriktirişime kızdığını biliyordum. “Bir amacı var da onun için sert davranıyor” diyordu herhalde. Tiyatroyu birdenbire kendisi istemez oldu. Ancak yüzündeki alaylı gülümsemeler azalmadı, ben de gittikçe daha çok surat astım, suskunluğumu artırdım.

Kendimi haklı göstermeye mi çalışıyorum? Yok öyle bir şey. Asıl sorun rehin dükkânımızdan kaynaklanıyordu. Söylememe izin veriniz ben, kadının, özellikle 16 yaşındaki bir kadının erkeğine boyun eğmemesi olanaksızdır sanıyordum. Kadınlarda özgünlük (orijinallik) yoktur, bu kesin, hatta benim için şimdi bile bu yadsınmaz bir gerçek. Şurada masanın üstünde yatan kendisi bile tersini kanıtlayamaz, gerçek gerçektir. Bu durumda Stuart Mill’in elinden de bir şey gelmez. Ah, seven kadın, gerçekten seven kadın kocasının kusurlarını, hatta işlediği cinayeti bile yüceltir.

Böyle durumlarda seven kadının bulduğu bağışlatıcı özürleri erkeğin kendisi arasa bulamaz. Bu bir yüce gönüllülüktür, ama özgünlük değildir. Kadınlar yalnızca özgün olmayışları yüzünden yenik düşerler. Bana şu masada yatanı göstermekle elinize ne geçecek? Onun masada bulunuşu özgünlük mü sanıyorsunuz? Ah! Ah!

Dinleyin, onun aşkından o zaman emindim: Boynuma sarılıyordu. Demek ki seviyordu, daha doğrusu sevmek istiyordu. Evet, bu böyleydi: Sevmek istiyordu, sevgi arıyordu. En önemlisi de şu ki, bağışlatıcı özür araması için bir kusurum yoktu, bir suç işlememiştim. Rehinci olduğum için böyle yaptığını söyleyebilirsiniz, bunu başkaları da söyledi. Rehincilik yapıyorsam bundan ne çıkar? İnsanların en yüce gönüllülerinden biri olarak rehinciliğe başlamışsam bunun bir nedeni olmalı. Görüyorsunuz ya, baylar, bizim de kendimize göre düşüncelerimiz var. Demek istiyorum ki, bazı düşünceleri sözlerle anlatmaya kalkışınca aptalca bir şey oluyor. Kendimiz için utandırıcı bir durum ortaya çıkıyor. Neden? Belli bir nedeni yok. Çünkü ciğeri beş para etmeyen insanlarız bizler, doğrulara katlanamıyoruz. Yahut da bilemiyorum... Demin, “insanların en yüce gönüllüsü benim” dedim. Böyle söylemek gülünç bir şey, ama gerçektir.

Gerçeğin gerçeğidir. Evet, herkes gibi benim de yaşamımı kazanmaya, rehinci dükkânı açmaya hakkım vardır. “Çünkü siz insanlar beni aranızdan kovdunuz, sessiz bir nefretle karşıladınız. Benim aranıza katılmak için gösterdiğim tutkulu atılışa unutamayacağım bir davranışla yanıt verdiniz Öyleyse şimdi ben de sizden bir duvarla ayrılmaya, bu 30 bin rubleyi biriktirip Kırım’da ya da güney kıyılarında, dağlarda, bağlarda, 30 bin rubleye alacağım kendi çiftliğimde oturmaya, en önemlisi de hepinizden uzak, kimseye kin duymadan kendimce bir ülküye inanıp sevdiğim bir kadınla, Ulu Tanrı bağışlarsa kendi ailemle, çevremdeki insanlara yardım ederek yaşamaya bal gibi hakkım vardır.” Doğaldır ki, şimdi bunu kendi kendime söylüyorum. O zaman herkese açıklasaydım ne aptalca bir hareket olurdu! Gururlu susuşumun nedeni buydu, bu yüzden sessizce oturuyorduk. On altı yaşında bir yeniyetme çektiğim acıları, kendimi haklı çıkarmaya çalışmamı nasıl anlayabilirdi? Onda dürüstlüğün yanında yaşamı tanımayışı, gençliğin kolayca kanışı, “temiz yüreklerin” körlüğü vardı. En önemlisi de rehinciliğe karşı nefretten gözü dönmüştü. (Oysa ben namussuzluk mu yapıyordum? Nasıl davrandığımı, insanları dolandırmadığımı görmüyor muydu?) Şu dünyada gerçek ne korkunç bir şeydir! Kimse gerçeği görmek istemiyor. Bu güzel, bu uysal, bu melek kız bir zorbaydı. Bana acı çektiren, işkence eden bir zorba! Bunları belirtmeden geçersem kendime iftira etmiş olurum. Onu sevmiyor muydum sanıyorsunuz? Benim onu sevmediğimi kim söyleyebilir! Anlıyorsunuz ya, burada açıkça bir alay, yazgımın ve doğanın çirkin bir alayı var. Biz insanlar feleğin lanetine uğramışız, yaşamımız ta baştan kötülüğe bulaşmış. (Özellikle benimkisi.) Ancak şimdi anlıyorum, bir yerde yanlışlık yaptım. Bir şey eksik kaldı, bir boşluk bıraktım. Oysa her şey açık seçik, planlarım gökyüzü gibi aydınlıktı. “Ciddi ve gururluydum, kimsenin beni davranışlarımdan dolayı avutmasına gerek yoktu, acılara sessizce katlanıyordum.” Her şey tam söylediğim gibiydi, yalana dolana sapmıyordum. “Davranışlarımda bir yüce gönüllülük görür, şimdilik bunu beceremiyorsa bile zamanla her şeyi anlar. İşte o zaman bana on kat değer verir, ellerini kavuşturarak önümde eğilir...” diyordum. Planım buydu. Anlaşılan, bir şeyi unutmuştum ya da gözümden kaçmıştı. Bu işi beceremediğim ortada. Ama yeter artık, yeter! Şimdi özür dileyeceğim, bağışlamasını isteyeceğim birisi var mı? Her şey bitmiştir. Sen yürekli adamsın, gururunu yitirme! Suçlu olan sen değilsin!..

Gerçekleri açık açık söylerim, gerçeklerle yüz yüze gelmekten korkmam. Haksız ‘odur’, haksızlık eden ‘odur’!..

V

Uysal kız başkaldırıyor.

Aramızdaki kavgalar onun birdenbire parayı kendi canının istediği gibi ödemesiyle, eşyalara değerinden fazla eder (fiyat) biçmesiyle, hatta bu konuda benimle iki kez tartışmaya girmesiyle başladı. Ben buna kesinlikle karşı çıktım. O sırada bir de yüzbaşının karısı diye biri çıktı ortaya. Bir gün yüzbaşının karısı, ölmüş kocasının armağanı olan bir madalyonla dükkâna geldi. Madalyonun elbette bir anı değeri vardı. Ben 30 ruble ödedim. Kadın acı acı sızlanmaya, emaneti kaybetmeyelim diye dil dökmeye başladı. Derken, beş gün sonra elinde 8 rublelik bir bilezik, bunu madalyonla değiştirmemiz dileğiyle karşımıza dikildi. Ben hemen isteğini geri çevirdim. O sırada karımın gözlerinden bir şeyler okumuş olmalı ki, benim dükkânda bulunmadığım bir sırada yeniden gelmiş, madalyonu bilezikle değiştirmiş.

Aynı gün durumu öğrenince karımı kırmadan mantıklı, kararlı bir konuşma yaptım. Bunları söylerken yatağın ucunda oturuyor, yere bakıyor, sağ ayağının ucuyla halıyı tırtıklıyordu. (Onun sevdiği bir hareketti.) Dudaklarında da kötücül bir gülümseme vardı. Sesimi hiç yükseltmeden, “Paralar benimdir, yaşama kendi gözlerimle bakmak hakkımdır.” dedim. Onu evime getirmeye karar verdiğimde ondan hiçbir şey gizlememiştim. Bunu da belirttim.

Birdenbire oturduğu yerden hop diye fırladı, tir tir titremeye, inanır mısınız, ayaklarını yere vurarak üstüme yürümeye başladı. Bu yırtıcı bir hayvandı, delilik nöbeti geçiren, bunalıma girmiş bir hayvandı. Şaşkınlıktan donakalmışım, ondan böylesi bir hırçınlığı beklemiyordum. Gene de soğukkanlılığımı yitirmedim, yerimden kıpırdamadan, gene eski sakin sesimle ve açıkça, bana artık yardım etmemesini söyledim. Yüzüme karşı gülerek evden çıktı gitti. Nereye gideceğini bile söylemedi.

Burada önemli olan şu ki, dışarı çıkmayacaktı, bensiz hiçbir yere gitmeyecekti. Nişanlıyken böyle karar vermiştik. Akşama doğru geri döndü, ağzımı açıp tek söz söylemedim. Ertesi sabah aynı şeyi yaptı, daha ertesi sabah gene öyle... Bunun üzerine ben de dükkânı kilitlediğim gibi teyzelerine yollandım. Düğünden beri onlarla bütün ilişkimi kesmiştim. Ne onları çağırıyor, ne de kendim evlerine gidiyordum. Karımın teyzelerine uğramadığı anlaşılıyordu. Beni merakla dinlediler, yüzüme karşı açıkça güldüler, “Bunu hak etmiştiniz.” dediler. Benimle alay etmelerini bekliyordum zaten. Hemen oracıkta kız

kardeşlerden yaşça küçük olanı, kızkurusunu 25'i peşin, 100 ruble rüşvet vererek kandırdım. İki gün sonra küçük teyzesi evime geldi, "İşin içine bir subay karışmış bulunuyor, eski alayınızdan Yefimoviç adında bir teğmen..." dedi. Beynimden vurulmuşa döndüm. Bu Yefimoviç bana alayda en çok kötülüğü dokunmuş bir kimseydi. Bir ay kadar önce de, utanmazın biri olduğu için, sözde rehin eşya verecekmiş gibi dükkâna gelmişti. İyice anımsıyorum, karımla kikirdeşmeye başlamışlardı. Eski ilişkilerimi anımsatarak ona yaklaşıp, bir daha buraya adımını atmamasını sertçe söyledim. Bundan bir şeyler çıkabileceğini tahmin etmemiştim, yalnızca herifin yüzsüzlüğüdür, diye düşünmüştüm. Küçük teyze birdenbire karımın onunla buluştuğunu, bütün işi eski tanıdıkları, bir albayın dul karısı Yuliya Samsonovna'nın ayarladığını anlattı. "Karınız birkaç gündür onunla görüşmeye gidiyor" deyince çok şaşırdım.

Şimdi olanları biraz kısaltarak anlatacağım. Bana 300 rubleye patlamakla birlikte iki gün içinde öyle bir düzen ayarladılar ki, ben bitişik odanın aralık bırakılan kapısının arkasında duracak, karımın Yefimoviç'le baş başa kalacakları ilk buluşmada neler konuştuklarını dinleyecektim. Bunu beklerken bir gün önce karımla aramızda kısa, ama benim için çok önemli bir sahne geçti.

Eve akşama doğru dönmüştü. Yatağın üzerine oturup bana alaycı alaycı bakarak ayağının ucuyla halıyı tırtıklamaya başladı. Ben de onun yüzüne bakarken son bir aydır, daha doğrusu iki haftadır, davranışlarının tümüyle değiştiğini, hatta eskisinin tam tersi bir karaktere büründüğünü düşünüyordum. Azgın, saldırgan, uygunsuz diyemem ama dengesiz, hır çıkarmak isteyen bir yaratık olmuştu; işte o anda böyle biriyle karşı karşı karşıyaydım. Bütün ilişkilerimizi bozup dağıtmak istiyor gibiydi. Ancak yumuşak doğası buna engeldi. Böyle biri başkaldırdığı zaman her ölçüyü aşar; bir yandan kendini zorladığı, hır çıkarmak için dürttüğü halde saflığıyla utangaçlığını yenemediği görülür. İşte o yüzden böylelerinin ölçüyü kaçırdığını görünce gözlerinize inanamazsınız. Halbuki bu gibi çirkinliklere alışmış pişkin birisi düzen ve terbiye adına durumu yumuşatmaya çalıştıkça daha berbat, daha çirkin bir duruma sokar.

Gözleri parlayarak, birdenbire, damdan düşercesine sordu:

— Sizi gerçekten düellodan korktuğunuz için mi alayınızdan kovdular?

— Evet, subayların aldığı bir kararla alaydan ayrılmam istendi, ancak ben önceden istifamı vermiştim.

— Bir korkak gibi kovdular, değil mi?

— Doğru, arkadaşların gözünde korkakmışım gibi hüküm giydim.

Oysa düellodan kaçmam korktuğum için değildir, yalnızca onların zorbaca kararına boyun eğmek istemedim. Tartıştığım subayı düelloya çağırmam gerekmiyordu, çünkü onun beni küçük düşürücü bir hareketi yoktu.

Bu sorulara dayanamadığım için açıklamalarıma şunları da ekledim:

— Bilin ki, böyle bir zorbalığa karşı çıkmak, bir düelloda gereken cesaretten daha yüksek bir yüreklilik ister. Çünkü zorbalığa karşı çıktım diye, görüyorsunuz, başıma ne işler açıldı!

Kendimi tutamamıştım, son söylediğim sözle kendimi haklı çıkarmaya çalışan birinin durumuna düşmüştüm. Onun da görmek istediği buydu herhalde, iyice alçalmamı istiyordu. Hain hain sırıttı.

— O olaydan sonra üç yıl Petersburg sokaklarında dilendiğiniz, geceleri bilardo masaları altında yattığınız doğru mu?

— Evet, doğru. Sennaya Sokağı'nda serserilerin yatıp kalktığı, Vyazemski'nin hanında bile kaldım. Alaydan çıktıktan sonra daha birçok sıkıntıya katlandım, nice güç durumlara düştüm, ama ahlakça hiç düşmedim. Çünkü ilk olarak ben kendim daha o zaman bile davranışlarımdan nefret ediyordum. İçinde bulunduğum durumun umutsuzluğundan kaynaklanan irade zayıflığıyla aklımı yeterince kullanamamış olabilirim. Ama sonra hepsi geçti.

— Eh, şimdi de maliyecilik yapıyorsunuz. Para bol!

Rehinciliğime taş atıyordu. Kendimi tutmasını bildim, sesimi çıkarmadım. Beni alçaltan açıklamaları dinlemeye can attığı gözden kaçmıyordu. Buna fırsat vermedim. Zaten o sırada bir müşteri dükkânın zilini çalmıştı. Onu karşılamak için salona geçtim. Karım bir saat sonra giyinmiş olarak sokağa çıkarken önümde durdu.

— Peki, ama siz evlenmeden önce bu konular hakkında bir şey söylememiştiniz, dedi.

Yanıt vermeye gerek görmedim, bunun üzerine çıktı gitti. Ertesi gün, demin belirttiğim odada, yazgımın başıma ne işler açacağını bilmeden, cebimde bir tabancayla kapının arkasında konuşmaları dinliyordum. Karım iki dirhem bir çekirdek giyinmişti, masada oturuyordu. Yefimoviç ise onun karşısında ezilip büzülüyordu. "E, neler oldu, anlatın bakalım?" diyeceksiniz. Şu oldu ki, (bunu söylemekten onur duyarım) işin sonucu tam benim hissettiğim ve beklediğim gibi çıktı. Fakat o zamanki sezgilerimde çok bilinçli olduğumu söyleyemeyeceğim. (Bilmiyorum, derdimi anlatabiliyor muyum?) Bakın, neler

oldu: Soylu ve yüce ruhlu bir kadınla züppe, ahlak düşkünü, budala, yılan ruhlu bir yaratık arasındaki konuşmayı bir saat dinledim, bir saat dikkatle izledim. Bu saf, bu uysal, bu az konuşan kız bütün bu söylediklerini nereden biliyor diye şaşırıp kaldım. O alayların, o masum kahkahaların, erdemin erdemsizliğe karşı duyduğu o derin nefretin sahnelendiği böylesi bir konuşmayı büyük toplumsal güldürülerin en zeki yazarı bile yaratıp kotaramazdı. Karımın sözlerinde, çıkışlarında ne kadar parlaklık, ani yanıtlarında ne kadar incelik, eleştirilerinde ne kadar gerçeklik vardı? Aynı zamanda ne kadar hoş bir genç kız saflığı! Adamın aşkını açıklamalarına, el kol hareketlerine, yaklaşma isteklerine karşı kahkahayla gülüyordu. Yefimov aşağılık bir niyetle geldiği, kendisine karşı çıkılacağını beklemediği için apışıp kaldı. Başlangıçta karımın ona cilve yaptığını bile düşünmedim değil. “Kendisine daha fazla değer verdirmek isteyen sefih, fakat zeki bir yaratığın cilvesi...” diyordum. Ama gerçeğin güzelliği güneş gibi parladı, artık ondan kuşkulanmama gerek kalmamıştı. Belki bana karşı duyduğu zorlama kinden dolayı ve biraz da toy olduğu için böyle bir randevuyu vermiş olabilirdi. Ama işin iç yüzünü görünce gözleri açılıverdi. Beni küçük düşürmek için yapmadığını bırakmamıştı, bununla birlikte batağa saplanmaya bir adım kala gördüğü ahlaksızlığa katlanamadı. Onun gibi yüce ülküler taşıyan saf, temiz bir kadını Yefimoviç ya da yüksek sosyete güllerinden biri nasıl kandırıp başını döndürebilirdi? Bunun tam tersi gerçekleşti, karşısındaki ahlaksız gülünç duruma düştü. Karımın ruhunda gerçek kendiliğinden parlamıştı, duyduğu öfkeyse yüreğinde alay fırtınaları kopardı. Bir daha belirteyim: Yefimoviç denen maskara sonunda tümüyle sus pus olup yerine oturdu, karımın çıkışlarına tek sözle karşılık veremez oldu. Öyle ki, alçakça bir öç alma öfkesiyle onu küçük düşürmesinden korkmaya başladım. Yeniden söylüyorum, bu sahneyi hiç şaşkınlığa düşmeden seyrettim, bu da kendime iyi bir not vermeme neden oldu. Sanki önceden bildiğim bir şeyle karşılaşmıştım, sanki bu bildiğim şeyle karşılaşmak için oraya gitmiştim. Oraya giderken hiçbir şeye, karımla ilgili hiçbir suçlamaya inanmıyordum, gene de tabancamı yanıma almıştım. Bütün bu söylediklerim doğrudur, gerçeğin ta kendisini yansıtır.

Onu başka bir durumda düşünebilir miydim? Onu niçin sevmiş, ona niçin değer vermiş, onunla niçin evlenmiştim? Daha önce benden nefret ettiğine ne kadar inanmışsam, kapının arkasında beklerken onun suçsuzluğuna da o derece inandım. İşte bu yüzden kapıyı açarak bu sahneye son verdim. Yefimoviç oturduğu yerden havaya sıçradı, ben karımı elinden tutup dışarı çıkardım. Yefimoviç hergelesi hemen kendine gelerek arkamdan kahkahayla gülmeye başladı.

— Götürün onu, götürün! Evliliğin kutsal haklarına karşı bir şey söylediğim yok!

Kahkahanın ardından bana bağıra bağıra ne dese beğenirsiniz?

— Biliyorsunuz, aklı başında bir adam sizinle düelloya yanaşmaz! Ama saygıdeğer bayanın hatırı için ben sizinle dövüşmeye hazırım. Eğer tehlikeyi göze alabilirseniz... Karımı bir saniye kapının önünde durdurarak;

— İşitiyor musun? dedim.

Sonra tek söz söylemeden onu eve götürdüm. Elinden tutmuştum, bana karşı koymuyordu. Hatta çok şaşırmıştı, bu şaşkınlık eve kadar sürdü. Eve varınca bir sandalyeye çöktü, gözlerini bana dikti, yüzü son derece solgundu. Dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle, meydan okurcasına, yüzüme ciddi ciddi bakıyordu. İlk dakikalarda onu yanımdaki tabancayla öldürmemden korktuğunu adım gibi biliyorum. Ancak ben tabancayı cebimden çıkararak masanın üstüne koydum. Bir tabancaya bakıyordu, bir bana. (Dikkatinizi çekerim, yabancı olmadığı bir tabancaydı bu. Dükkânın açılışından beri bu tabanca dolu, ateş etmeye hazır olarak bende dururdu. Dükkânı ilk açtığımda kararımı vermiştim: Ne kocaman köpeklerim olacaktı, ne de Mozer'inki gibi iri bir kabadayı tutacaktım. Kapıyı müşterilere aşçı kadın açar. Bizim meslekle uğraşanların bir korunma aracı bulundurması şarttır, ben de dolu bir tabanca taşımaya başladım. Karım evime girdiğinde ilk günler tabancaya büyük ilgi gösterdi, inceden inceye sorup soruşturdu. Bunun üzerine yapılışını ve ateşleme sistemini anlattım, hatta bir keresinde onun hedefe ateş etmesini sağladım. Buna da dikkatinizi çekerim.)

Onun korkulu bakışlarına aldırmaksızın, yarı soyunuk olarak yatağa yattım. Çok yorgundum, saat 11'e yakındı. Karım çöktüğü sandalyede hemen hemen hiç kımıldamadan bir saat kadar oturdu. Sonra mumu üfledi, duvarın dibindeki sedire soyunmadan uzandı.

İlk kez benimle yatağa girmemişti, buna da dikkat ediniz...

VI

Korkunç bir anı.

Şimdi şu korkunç anıya gelelim…

Sabahleyin uyandığımda saat 8 filandı. Odanın içi hemen hemen aydınlanmıştı. Gözlerimi açtım; uyku sersemi filan değildim, bilincim tümüyle yerindeydi. Baktım, karım masanın yanında ayakta dikiliyor, elinde de tabanca... Sanıyorum, benim uyanıp gizlerimi açtığımı fark etmemişti. Birden elindeki tabancayla bana yaklaştığını gördüm. Çabucak gözlerimi yumdum, kendime uyuyor süsü verdim.

Karyolama iyice yaklaşıp baş ucumda durdu. Odada ölüm sessizliği vardı, ben bu sessizliği bile işitiyordum. O sırada bir yerimde bir sinir kasılması hissettim, ister istemez gözlerimi açtım. Bana bakıyordu, bakışlarını gözlerimin içine dikmişti, tabanca şakağıma dayalıydı. Gözlerimiz karşılaştı, ama birbirimize bir saniyeden fazla bakmadık. Gözlerimi yeniden sıkı sıkıya kapadım; aynı anda bütün benliğimle, ne olursa olsun kımıldamamaya, gözlerimi açmamaya karar verdim. Başıma ne gelecekse gelsindi.

Bazen böyle olur, derin uykuya dalmış bir insan birdenbire gözlerini açar, hatta kafasını bir saniye için kaldırarak çevresini süzer, bir an sonra farkına varmadan kafasını yeniden yastığa koyarak mışıl mışıl uyumaya başlar. Bakışlarımız karşılaşıp tabancanın şakağıma dayandığını anlamam üzerine aynı anda gözlerimi kapatarak kıpırdamadan yattığımı gören karım benim gerçekten uyuduğumu, hiçbir şeyin farkında olmadığımı sanabilirdi. Onun neler yaptığını görüp böyle tehlikeli bir anda gözlerimi yeniden kapadığımı düşünmesi bence olanak dışıydı.

Evet, olanak dışıydı. Fakat aynı anda da her şeyi gördüğümü fark etmiş olabileceği şeklinde şimşek hızında bir düşünce çaktı zihnimde. Görüyorsunuz, bir andan daha kısa bir zamanda bende nasıl bir düşünce ve duygu fırtınası kopmuştu! Yaşasın insan zihnindeki elektrik hızı! (Öyle hissediyordum ki), eğer karım gerçeği biliyorduysa, yani benim uyumadığımı anladıysa, bu durumda benim ölüme hazır olduğumu görmesi onu alt edecek, tetiğe basarken eli titreyecekti. Yani beni öldürme kararı korkusuzluğum karşısında dayanamayıp yok olacaktı. Söylendiğine göre yüksekte duranlar uçurumun derinliğine bakarlarken sanki kendilerini aşağıya doğru iterlermiş. Sanıyorum, intiharların, cinayetlerin birçoğu tabanca elde bulunduğu için olmuştur. Tabanca eldeyken de önünüzde bir uçurum, 45 derecelik bir eğim vardır; buradan aşağıya kendinizi

bırakıvermemek olanaksız gibidir ve her şey sizi tetiği çekmeye çağırmaktadır. İşte benim içinde bulunduğum durumu gördüğümü, ölümü sessizce beklediğimi anlaması karımın böyle bir çılgınlık yapmasını engellemişti. Sessizlik sürüp gidiyordu, birden şakağımda, soğuk demirin saçlarıma değdiğini hissettim. O anda ölümden kurtulacağıma inanıp inanmadığımı sorarsanız, Tanrı'nın huzurundaymışım gibi yanıt vereyim ki, hiçbir umudum yoktu, olsa bile ancak yüzde bir kadar... Ben de size şu soruyu sorayım öyleyse: Bu durumda ölümü niçin kabul ediyordum? Buna yanıtım şöyledir:

Taparcasına sevdiğim bir varlık tarafından üzerime tabanca çevrilmişse, artık benim için yaşamanın ne değeri vardı? Ayrıca şunu da ekleyeyim: Biliyordum ki, o anda aramızda bir mücadele, bir ölüm —kalım mücadelesi geçmekteydi; arkadaşları tarafından alayından kovulmuş eski bir korkağın ikinci kez ölümcül bir düelloya girmesi söz konusuydu. Bunu biliyordum; eğer işin aslını, yani uyumadığımı anladıysa o da biliyordu. Belki de böyle bir durum olmamıştı, belki o vakit ben bunu düşünmüyordum. Ancak düşünmesem bile yine böyle bir şeyin olması gerekirdi. Çünkü sonraları yaşamımın her saatinde bunu düşündüm ve bu karara vardım.

Bu sefer de siz bana niçin karımı cinayet işlemekten kurtarma girişiminde bulunmadığımı soracaksınız. Bırakın, Tanrı aşkına! Sonraları o saniyeyi sırtımda ürpertiler duyarak her anımsayışımda bu soruyu binlerce kez kendi kendime sordum. Büyük bir umutsuzluğa kapılmıştım, mahvolmak üzereydim, mahvoluyordum; bu durumda birini cinayet işlemekten kurtarmak söz konusu olabilir miydi? Sonra onu kurtarmayı isteyip istemediğimi nereden biliyorsunuz? O sırada içimden hangi duyguların geçtiğini biliyor musunuz?

Bilincim şimşek hızıyla çalışıyordu; saniyeler geçiyor, ölüm sessizliği sürüp gidiyordu. Karım tepemde dikilirken ansızın bir umut ışığı çaktı beynimde. O an gözlerimi açtığımda karımın odada olmadığını gördüm. Hemen yataktan fırladım. Ben üstün gelmiştim, karımsa sonsuza dek yenik düşmüştü. Çay içmek için salona çıktım. Semaver, aynı zamanda rehin dükkânı olarak kullandığımız salona getirilir, çayı karım kendisi doldururdu. Sessizce oturdum, dolu bardağı karımın elinden aldım. Ancak beş dakika sonra onu yüzüne baktığımda korkunç derecede solgun olduğunu gördüm, dünkünden daha solgundu, o da beni dikkatle süzüyordu. Benim kendisine baktığımı görünce gözlerinde çekingen bir soru belirdi, soluk dudaklarıyla hafifçe gülümsedi. Demek ki, kuşkusu sürüyor, benim her şeyi görüp, içine düştüğüm tehlikeli durumu bilip bilmediğimi merak ediyordu. Ona aldırış etmeden gözlerimi başka yöne çevirdim. Çaydan sonra

dükkânı kapatıp çarşıya çıktım, oradan bir demir karyolayla paravana satın aldım. Eve dönünce salonun paravanayla ayrılmış bir köşesine karyolayı yerleştirdim. Karyolayı karım için almıştım, ama bunu ona söylemedim. Karyola dolayısıyla ben söylemeden “her şeyi gördüğümü, hepsini bildiğimi” anladı. Artık kuşkuya yer kalmamıştı. Gene de ben geceleyin her zamanki gibi tabancayı masanın üstüne bıraktım. Karım yeni yatağına sessizce yattı:

Evliliğimiz bozulmuştu, “yenik düşmüş, ama bağışlanmamıştı”.

Gece durmadan sayıkladı, sabaha doğru sinir nöbeti başladı.

Tam altı hafta yataktan çıkmadı.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Gururluların düşü.

Az önce Lukerya bana hanımefendi gömülür gömülmez artık benim yanımda kalmayacağını bildirdi. Diz çökerek beş dakika dua ettim, halbuki bir saat dua etmek isterdim. Durmadan düşünüyor, düşünüyordum. Benimki hasta bir adamın düşünceleri... Başım ağrıdan çatlıyor, bu durumda dua edip de ne yapacağım? Bu da günah. İşin garibi, gözlerimi uyku tutmuyor; oysa büyük, çok büyük dertlerin patlak verişinden sonra insan uyumak ister. Ölüme mahkûm olanların son gece çok derin uyuduklarını söylerler. Zaten böyle olmalı, doğaya uygun olan da bu, öbür türlü insanın sinirleri dayanmaz... Sedire uzandım, ama uyuyamadım.

...Ben, Lukerya, bir de hastaneden tuttuğum gün görmüş bir hastabakıcı kadın hastalığın sürdüğü altı hafta boyunca gece gündüz karımın baş ucundan ayrılmadık. Parayı esirgemiyordum, onu sağlığına kavuşturmak için hiçbir masraftan kaçmadım. Ünlü doktor Şreder'i çağırdım, her vizite için 10 ruble ödüyordum. Kendine geldikten sonra karımın gözüne daha az görünmeye çalıştım. Peki, bunları niçin anlatıyorum? Karım tümüyle yataktan kalkınca, durgun ve sessiz, kendisi için benim odaya koydurduğum özel masada oturmaya başladı. İyice suskunlaşmıştı, ancak sonraları biraz biraz konuşur olduk. Konuştuklarımız hep gündelik konulardı. Elbette ben konuşurken dar bir çerçevede kalmaya çalışıyordum, dikkat edince onun da değişik konulara dalmak istemediğini gördüm. Bu durum bana doğal gözüktü. "Bana karşı yenik düştü, bu onu çok sarstı, unutması ve alışması için ona vakit bırakmak gerekir." diye düşündüm. Böylece ikimiz de susuyorduk, ama ben her dakika olabileceklere hazırlıyordum kendimi. Onun da böyle yaptığını sanıyorum. O anda ne düşündüğünü anlamak benim en çok merak ettiğim şeydi.

Şunu da belirteyim: Karım hasta yattığı sürece baş ucunda inleyerek ne acılar çektiğimi kimse bilmez. Sanki sessizce inliyordum, inleyişlerimi içime gömerek Lukerya'dan bile sakladım. Benim bütün bu çektiklerimi karımın ölmeden önce öğreneceğine inanıyordum, tersinin olabileceği gibi bir düşünceye hiçbir zaman kapılmadım. Karım kefeni yırtıp sağlığına kavuşmaya başlayınca büyük bir rahatlama duyduğumu söylemeliyim. Rahatlamakla kalmayıp, geleceğimize dair

tasarılarımı elden geldiğince uzağa atmaya, her şeyi şimdilik kendi haline bırakmaya karar verdim. Evet, ruhumda garip ve özel bir durum ortaya çıkmıştı —bu durumu ancak böyle adlandırabiliyorum —: Üstün gelmiştim, tek bu düşünce bile bana bol bol yeterdi. O kış böylece geçti. Ah, kış boyunca duyduğum kıvancı başka hiçbir vakit duyamadım.

Biliyor musunuz, karım yüzünden başıma gelen felakete kadar yaşamımda beni her gün, her saat ezen tek dış etken vardı, o da rütbem sökülmüş olarak alayımdan ayrılmamdı. Başka türlü söylersek, korkunç bir haksızlığa uğramıştım. Doğrusu şu ki, arkadaşlarım geçimsizliğimden dolayı beni pek sevmezlerdi. Bir de gülünç davranışlarım yüzünden. Gerçi sizin yücelttiğiniz, saygıdeğer bulduğunuz bir şey, nedendir bilinmez, bir de bakarsınız, başkalarını kahkahayla güldürmüş. Evet, arkadaşlarım benden hiçbir zaman hoşlanmadılar, okulda bile. Beni hiçbir zaman., hiçbir yerde sevmediler. Lukerya da öyle... Alaydaki olay beni sevmemelerinden ileri gelmekle birlikte kuşkusuz bir raslantının sonucudur. İşte ben bunun için bir raslantı sonucu mahvolmaktan (çünkü böyle bir raslantı olmayabilirdi), olayların uğursuzca bir araya gelmesinden (aynı olaylar bir bulut gibi size dokunmadan geçebilirdi) daha gücendirici, daha katlanılmaz bir şey olamaz diyorum. Bu, aydın bir kişi için aynı zamanda küçük düşürücüdür.

Olayın aslı şuydu...

Tiyatroda perde arası verilince büfeye çıkmıştım. X. adında bir hassa subayı yanındaki iki hassa subayı arkadaşına, orada bulunan subayların ve sivil halkın önünde bizim alaydan yüzbaşı Bezumtsev'in koridorda rezalet çıkardığını bağıra bağıra anlatmaya başladı. Dediğine göre Bezumtsev "galiba zil zurna sarhoş"tu. Konuşma uzun sürmedi, ayrıca anlattıkları da doğru çıkmadı. Birincisi, Bezumtsev sarhoş değildi, ikincisi de koridorda skandal denecek bir olay geçmemişti. Hassa subayları başka bir şey üzerinde konuşmaya başladılar, bu konu da böylece kapandı gitti. Ancak ertesi gün bu iş arkadaşlar arasında duyulunca, büfede bizim alaydan yalnızca ben bulunduğum, hassa subayı X. Yüzbaşı Bezumtsev'i kötüler gibi konuştuğu sırada niçin ona hemen karşı çıkmadığım söylenmeye başladı. Benim bu işle ne ilgim olabilirdi? Eğer hassa subayının bizim Bezumtsev'e bir kızgınlığı varsa sorun ikisinin arasındaydı, bu durumda bir de benim burnumu sokmama gerek yoktu. Bununla birlikte arkadaşlar konunun kişisel olmayıp bizim alayı ilgilendirdiğini, orada alayımız subaylarından yalnızca ben bulunduğuma göre, olaya kayıtsız kalmakla büfedeki subaylara ve halka, alayın şerefine karşı duyarlı davranmayan subayların da

bulunabileceği gibi kötü bir örnek verdiğimi ileri sürdüler. Onların düşüncesine katılmam olanaksızdı. Bununla birlikte bana, eğer hassa subayı X. ile resmi olarak bu işi çözmeye karar verirsem, (*) epey geç kalmakla birlikte her şeyi düzeltebileceğimi bildirdiler. Çok sinirlenmiştim, isteklerini hemen geri çevirdim. Ardından istifamı bastım. İşte bütün söylenenler bunlardır... Gururumu yitirmeden, fakat kırılmış bir kalple ordudan ayrıldım. Bu olaydan sonra irademle birlikte aklım da zayıfladı. İkinci bir olay bununla üst üste gelince durumum daha da sarsıldı. Eniştem olacak adam benim küçük payım da içinde olmak üzere bütün servetimizi Moskova'da batırdı. Beş parasız kalmış, sokakta dilenecek duruma düşmüştüm. Sivil bir memurluk alabilirdim ama almadım. Gösterişli üniformayı çıkardıktan sonra demiryollarında filan çalışamazdım. Böylece utanma üstüne utanma, rezalet üstüne rezalet, düşme üstüne düşme bindi. Karşıma ne çıksa birbirinden beterdi... Üç yılım böyle karanlık anılarla, Vilazemski'nin hanındaki kötü günlerle geçti. Bundan bir buçuk yıl önce Moskova'da yaşlı, zengin bir kadın olan vaftiz annem ansızın öldü. Vasiyetnamesinde öbür mirasçılar arasında bana da 3 bin ruble bırakmıştı. Düşündüm ve derhal geleceğim için kararımı verdim. Bir rehinci dükkânı açacaktım, bunun için insanlardan özür dilemeye gerek yoktu. Param, başımı sokacağım bir evim, kötü anılardan uzak bir yaşamım olacaktı. İşte planım buydu. Bununla birlikte geçmişim, ayaklar altında çiğnenmiş ünüm her saat, her dakika bana azap veriyordu. İşte tam o sırada evlendim. Bu feleğin bir oyunu muydu, değil miydi, orasını bilemem. Onu evime alırken bir dost bulduğumu sanmıştım, çünkü bir dosta büyük gereksinmem vardı. Ancak şunu da açıkça görüyordum: Bulduğum dostu eğitip yetiştirmem, ama kendim ona üstün duruma geçmem gerekiyordu. On altı yaşındaki bir kimseye, önceden her şeye körü körüne inanmış birine olup bitenleri nasıl açıklayabilirdim? İsterseniz şu korkunç tabanca olayını ele alalım. Olay kendiliğinden çözüme kavuşmasaydı, kesinlikle bir korkak olmadığıma, alayın benim hakkımda verdiği korkaklık kararının haksızlığına sözlerimle onu inandırabilir miydim? Tabanca olayı bir bakıma bana büyük yardımda bulundu. Tabancadan korkmayarak karanlık geçmişimden öç almış oldum. Bu durumu kimse öğrenmediyse bile o öğrenmişti. Bu benim için en önemlisiydi, çünkü karım benim her şeyim demekti, gelecekle ilgili düşlerimin tek umut kaynağı, kendim için hazırladığım tek insandı. Onun dışında bir başkasına gereksinmem yoktu. Karım her şeyi öğrendiğine göre düşmanlarımın ağzına bakmakta ne kadar acele ettiğini de anlayacaktı. Bu düşünce bana gurur veriyordu. Onun gözünde ben artık bir alçak değil, belki yalnızca garip bir insandım. Bunca olup bitenden sonra garip bir

insan olarak kabul edilmek de hoşuma gitmiyor değildi. Gariplik bir kusur değildir, tam tersine, bazen kadınları çektiği görülmüştür. Amacıma geç de olsa ulaşmıştım, olup bitenler huzura ermem için yeterliydi, düşlerim, hayallerim için yeter derecede tablo ve malzeme sağlamış bulunuyordum. İşin kötü tarafı şu ki, ben hayalcinin biriyim, kendim için elde ettiğim düş malzemesi bana yeter de artardı bile. Karıma gelince, onun daha bekleyebileceğini düşünüyordum.

Birtakım beklentiler içinde bütün kış geçti gitti. Masaya oturunca karımı gizlice seyretmek hoşuma gidiyordu. El işleriyle, üst baş dikmekle, akşamları da bazan dolabımdan aldığı kitapları okumakla vaktini değerlendiriyordu. Dolaptaki kitapların seçimi de benim lehime çalışıyordu. Karım hemen hemen hiçbir yere çıkmaz olmuştu. Her gün yemekten sonra karanlık basmadan onu gezintiye götürüyordum, gezintilerimiz sırasında eski suskunluğumuz da kalmamıştı. Susmadığımızı, birbirimizi anlayarak konuştuğumuzu göstermek gibi bir çaba içindeydim. Fakat önceden de belirttiğim gibi, ikimiz de konuyu dağıtmamaya çalışıyorduk. Ben bunu bile bile yapıyor, ona “zaman tanımak gerekir” diyordum. Ne gariptir, onu gizli gizli süzmek hoşuma gitmekle birlikte onun bütün kış bir kerecik olsun bana baktığını görmedim. Utandığı için böyle yaptığını sanıyordum. Hastalıktan sonra üzerine bir ürkeklik, çekingen bir uysallık gelmişti. Hayır, hayır, en iyisi beklemekti. “O birdenbire, kendiliğinden sana yaklaşacak” diye düşünüyordum.

Bu düşünce bana büyük bir coşku veriyordu. Şunu da belirteyim, bazan kendi kendimi ona karşı kışkırtıyor; duygularımı, aklımı ona öfkelenecek bir duruma getiriyordum. Böylece aradan uzun bir süre geçti. Ancak duyduğum kin ruhumda hiç olgunlaşmıyor, içimde tutunamıyordu. Ona kızmamın yalnızca bir oyun olduğu gibi bir sanıya kapıldığım anlar olmuştur. Ona karyola ve paravana alarak evliliğimizi bozduğum zamanda bile karımı bir katil, bir suçlu olarak düşünmedim. Bir suç işleyecekse bunu küçümsediğimden değildi, karyolayı almadan çok önce de onu bağışlamak niyetindeydim. Bu davranışım size garip gelebilir, ne yapayım ki sert yaratılışlı bir insanım ben. Tutumumu biraz yumuşatmam gerekir diye düşünüyordum. Ayrıca bana karşı yenik düşüp ezildiği, belki kendini alçalmış hissettiği için ona acıyor, bundan dolayı üzüntü duyuyordum. Gene de onun alçalmış olduğunu düşünmek, aramızda eşitliğin benim lehime bozulduğunu bilmek hoşuma gidiyordu...

O kış birkaç kez birilerine iyilik etme fırsatı çıktı karşıma, iyilik yapmakta özel amacım vardı. Bundan dolayı iki kişinin borcunu bağışladım, yoksul bir kadına da rehin eşya almadan para verdim. Ancak bunların hiçbirini karıma

anlatmadım, zaten o öğrensin diye yapmamıştım. Fakat bir gün yoksul kadın teşekkür etmek için evimize geldi, az kalsın önümde diz çökecekti. Böylece yaptığım iyilik kendiliğinden ortaya çıktı, bana öyle geliyor ki, karım iyilikseverliğimi öğrenince sevindi.

İlkbahar yaklaşıyordu. Nisanın ortalarında çift kat pencerelerden birer çerçeveyi çıkardık, güneş parlak ışıklarıyla sessiz odamızı aydınlatmaya başladı. Gene de önümde bir perde asılı gibiydi, perde zihnimi körleştiriyordu. Uğursuz, korkunç bir perdeydi bu. Öyle bir durum oldu ki, bir gün gözümün önündeki perde birdenbire düşüverdi; böylece ben her şeyi görüp anlamaya başladım. Bu bir rastlantı mıydı, yoksa uygun günü mü gelmişti, dahası benim körleşmiş zihnimde güneşin ışığı düşünce ve anlayış yeteneğimi mi tutuşturmuştu, orasını bilemem. Hayır, hayır, bunda ne düşünüş, ne de anlayış yeteneğimin bir rolü vardı; birdenbire bir damar yerinden oynamıştı herhalde. Şimdiye dek uyuşuk duran bir damar silkinerek uyanmış, körleşmiş ruhumla şeytansı gururumu aydınlatmıştı. Şaşkınlıkla yerimden zıpladığımı anımsıyorum; birdenbire, ansızın yaptım bu hareketi. Akşam üzeri, saat 5 sularıydı.

II

Perde ansızın düştü.

En başta şunu belirteyim ki, bundan bir ay kadar önce onda tuhaf, düşünceli bir hal gördüm; yalnızca durgunluk değil, düşünceli bir hal... Bunu fark etmem birdenbire olmadı. Başını dikiş masasının üstüne eğmişti, kendisine baktığımı görmüyordu. Onun böylesine zayıflayıp incelmiş olması, solgun yüzü, kansız dudakları o anda beni çok şaşırttı. Bütün bunlar onun o düşünceli haliyle birleşince şaşkınlığım daha da arttı. Eskiden de karımın özellikle geceleri kesik kesik, kuru kuru öksürdüğünü işitirdim. Kendisine bir şey söylemeden hemen doktor Şreder'i çağırdım.

Şreder ertesi gün geldi. Karım beklemediği bu durum karşısında şaşkına dönmüştü; bir bana, bir Şreder'e bakarak belli belirsiz gülümsedi.

—Benim bir şeyciğim yok, dedi.

Şreder'in muayenesi uzun sürmedi. (Şu doktorlar bazan baştan savmacı oluyorlar.) Öteki odaya geçtiğimizde doktor bana karımın eski hastalığından kalma bir rahatsızlığı bulunduğunu, ilkbaharda denize ya da hiç olmazsa yazlığa gitmesinin hastaya iyi geleceğini, başka bir deyişle hayli zayıf düştüğünü söyledi. Doktor çıktıktan sonra karım yüzüme delici bakışlarını dikerek ısrar etti:

—Benin gerçekten bir şeyim yok. Sağlığım yerinde.

Böyle söyledikten sonra, utandığından olsa gerek, yüzü kıpkırmızı kesildi. Evet, şimdi anlıyorum; benim kocası bulunmamdan, gerçek bir koca gibi sağlığıyla ilgilenmemden utanıyor gibiydi. Ama o zaman bunu anlayamadım, yüzünün kızarmasını her zamanki utangaçlığına verdim. (Gene gözümü kapatan aynı perde.)

Bundan bir ay kadar önce, nisanın güneşli bir gününde akşam 5'e doğru dükkânda oturmuş, hesap yapıyordum. Birden onun içerdeki odada masa başında dikiş dikerken mırıldanarak şarkı söylediğini işittim. Bu değişik durum üzerimde sarsıcı bir etki yaptı, bugün bile nedenini anlayamıyorum. O zamana değin karımın şarkı söylediğini hiç işitmemiştim. Onu evime getirdiğim ilk günlerde neşelendiğini, gülüp oynadığını anımsıyorum. Hatta birlikte tabancayla hedefe ateş etmiştik. O vakitler sesi yeter derecede gür, çınlayıcı, arada bir çatlak çıkmasına karşın güçlü ve hoştu. Oysa şimdiki şarkı öylesine cansızdı ki! Acıklı değildi kesinlikle. (Söylediği romansın duygululuğu vardı, o kadar.) Örselenmiş,

ezik sesi bir inilti gibi çıkıyordu. Sesi böylesine kırık dökük çıktığı için şarkıyı da beceremiyor, hastalıklı bir hale sokuyordu. Karım böyle mırıldandığı sırada sesi birden yükselerek koptu. Sanki zayıflıktan kopmuştu, öksürüğe yenik düştüğü belliydi, acınacak bir durumdaydı. Az sonra şarkı ezik ezik yeniden başladı.

Karımın şarkı söylemesiyle ilgili olarak durup dururken telaşa kapıldığımı söyleyerek gülebilirsiniz, ancak hiç kimse benim neden telaşlandığımı anlayamaz. Aslında ona acıdığımdan değildi, büsbütün başka bir nedeni vardı telaşlanmamın. Önce, herhalde ilk dakikalarda, şaşkınlıkla birlikte korkunç bir heyecan duydum. Korkunç, tuhaf, hastalıklı bir heyecan her yerimi sardı. “Şarkı söylüyor, hem de benim yanımda. Yoksa varlığımı mı unuttu?” diyordum içimden. Bu düşüncenin sarsıntısıyla oracığa çökmüşüm, sonra biraz kendime geldim, oturduğum yerden doğrularak, nereye gideceğimi bile düşünmeden şapkamı alıp odadan çıktım. Gerçekten nereye, niçin gittiğimi bilmiyordum. Lukerya paltomu verirken;

—Karım şarkı mı söylüyor? diye sordum.

Yüzüme şaşkın şaşkın baktı, ne sorduğumu anlayamamıştı.

Doğrusu, ben de o anda anlaşılacak bir durumda değildim.

—İlk kez mi şarkı söylüyor? diye sordum bir daha.

—Hayır, siz yokken arada bir söyler.

Her şey bugünkü gibi gözlerimin önündedir. Merdivenden inerek sokağa çıktım, hiçbir amacım olmadan yürümeye başladım. Köşeye varınca çevreme aval aval baktığımı anımsıyorum. Önümden gelip geçenler bana çarpıyorlardı, ama hiçbirine aldırmıyordum. Oradan bir araba çağırdım; bilmiyorum, niçin. Polis köprüsüne değin gideceğimi söyledim Ama arabaya biner binmez vazgeçtim, arabacıya 20 kapik vererek anlamsız bir gülümsemeyle;

—Bu para seni rahatsız ettiğim için, dedim.

O anda birdenbire içime bir sevinç dolmaya başladı. Adımlarımı sıklaştırarak eve yöneldim. Karımın çatlak, zavallı, arada bir kopan sesi kulaklarımda yankılanıyordu. Soluğum tıkanacak gibiydi. Gözlerimdeki perde düşüyor, gitgide düşüyordu. Benim yanımda şarkı söylediğine göre beni unutmuş demekti. Öyleyse korkunç bir şeydi bu, çok korkunç! Öte yandan yüreğimdeki heyecan gittikçe artıyor, içimdeki korkuyu bastırıyordu. Kör talihin acımasız alayları! Bütün bir kış boyunca yüreğimde hep aynı heyecan, aynı coşku vardı, başka

türlüsü de olamazdı. Peki, ben neredeydim? Aklım başımda mıydı? Merdivenleri hızla tırmandım, eve nasıl girdiğimi bilmiyorum. Anımsadığıma göre döşeme ayaklarımın altında oynuyordu, bir ırmağın çalkalanan sularında yüzüyor gibiydim. Odaya girdiğimde karım her günkü yerine oturmuş, başı önünde, dikiş dikiyordu. Şarkısı bitmişti. Kayıtsız, kaçamak bir bakış fırlattı yüzüme, buna bakmak denmezdi; yanına birisi geldiğinde yaptığı soğuk, ilgisiz bir hareketti.

Ben delicesine ona yaklaştım, yanı başına çöktüm. Ürkerek bakışlarını yüzüme çevirdi. Ona ne dediğimi, daha doğrusu neler söylemek istediğimi anımsamıyorum, çünkü doğru dürüst ağzımdan laf çıkmıyordu. Kısılan sesime söz geçiremediğimi anladım. Ona ne söyleyeceğimi bilseydim bari! Sık sık soluyordum, hepsi o kadar...

—Konuşalım... bak, sana ne diyeceğim... hadi, bir şeyler söyle, gibi saçma sapan sözler geveledim. Bende akıl mı kalmıştı, akıllıca laf edebilir miydim? Yüzüme bakarak tekrar irkildi, büyük bir korku içinde arkaya itti kendini. Sert bakışlarından şaşkınlık okunuyordu. Gözleri kocaman kocaman açılmıştı. Onun bu sert, şaşkın bakışları altında ezildiğimi hissettim. Suskun durmasına karşın bakışlarındaki sertlik, “Sen hâlâ benden sevgi mi istiyorsun? Sevgi mi?” der gibiydi. Ağzından böyle bir söz işitmedim ama bakışlarından anladım. Ve aynı anda da büyük bir sarsıntı geçirerek ayaklarına kapandım. Karım afallayarak doğruldu, bu sefer ellerine sarıldım.

O an içinde bulunduğum umutsuz durumu anlıyordum, evet, çok iyi anlıyordum. Ama, inanır mısınız, aynı zamanda yüreğimde büyük bir heyecan vardı, bir an geldi ki, öleceğimi sandım. Ona karşı duyduğum hayranlık ve mutlulukla ayaklarını öpmeye başladım. Evet, içinden çıkılmaz, umarsız durumumu bildiğim halde ölçüsüz, sonsuz bir mutluluk duyuyordum. Ağlıyor, ağzımın içinde bir şeyler geveliyor, tam konuşamıyordum. Yüzündeki şaşkınlık, korku yavaş yavaş kaygıya dönüştü; bana vahşi bir bakışla, sorarcasına, tuhaf tuhaf baktı; kendine göre bir şeyler anlamış olacak ki, gülümsemeye başladı. Ayaklarını öpmemden çok utanmış olmalıydı, minicik ayaklarını ellerimden çekip kurtardı, ama ben bu sefer bastığı yerleri öpmeye başladım. Benim bu hareketim karşısında utanarak güldü (insanların utandığı zaman nasıl güldüğünü bilirsiniz). Sinir bunalımı geçirmek üzereydi, bunu gözlerimle görüyordum, ellerinin titremesinden anlamıştım. Ancak onun durumunu düşündüğüm yoktu; kendisini deli gibi sevdiğimi, ayaklarının dibinden kalkmayacağımı söylüyor; “İzin ver, eteğini öpeyim, yaşamım boyunca sana dua edeyim...” diye yalvarıyordum. Nasıl oldu, bilmem, hiç anlayamadım; birden hıçkıra hıçkıra

ağlamaya, titremeye başladı. Büyük bir sinir bunalımı geçirdiği belliydi, benden çok korkmuştu. Koluna girip yatağına götürdüm. Bunalım biraz geçince yattığı yerden doğruldu, son derece bitkin durumdaydı. Ellerime sarılarak, “Kendinize hâkim olun, niçin üzülüyorsunuz?” dedikten sonra yeniden gözyaşlarına boğuldu. O akşam onu hiç yalnız bırakmadım. Fazla vakit geçirmeden, iki hafta sonra onu Bolonya’ya deniz banyosuna götüreceğimi, sesindeki kırıklığı işittiğimi, ilk fırsatta rehin dükkânını kapatıp Dobronravov’a satacağımı, yakında bizim için yeni bir yaşamın başlayacağını, en önemlisinin de Bolonya’ya gitmek olduğunu söyledim. Beni dinliyor, ama korkusunu yenemiyordu. Korkusu her an daha da artıyor gibiydi. Ancak benim için önemli olan bu değildi; gene ayaklarına kapanmak, bastığı yeri öpmek, durmadan öpmek, ona yalvarmak için dayanılmaz bir istek duyuyordum. “Senden fazla bir şey beklemiyorum. Beni fark etmesen de, adam yerine koyup konuşmasan da olur. Bir köşeye çekilip sana bakayım, yeter. Beni istersen bir eşya gibi, odandaki bir süs köpeği gibi gör...” diyordum. O durmadan gözyaşı döküyordu. Birden ağzından, istemeyerek:

— Beni bu durumda bırakacağınızı sanıyordum, sözcükleri döküldü.

Bunları istemeyerek söylediğini, ne dediğinin kendisi de farkında olmadığını adım gibi biliyorum. Bununla birlikte su sözler benim için en önemli, en etkili, o akşam en iyi anladığım sözlerdi. Yüreğime keskin bir bıçak saplandı sandım. Bu sözler bana çok şey anlattı, hemen hemen her şeyi... Oysa karım benim yanımda, gözlerimin önünde bulunduğu sürece sınırsız bir umut ve anlatılmaz bir mutluluk duyuyordum. O akşam onu çok yormuştum, bunu anlıyordum, ama içinde bulunduğu durumu değiştireceğimi düşünmekten de kendimi alamıyordum. Karım vakit ilerledikçe büsbütün gücünü yitirdi, uyuması için ben epeyce dil döktükten sonra deliksiz bir uykuya daldı. Gece boyunca sayıklayacağını sanıyordum. Sayıkladı, ama çok değil. Geceleyin her dakika yatağımdan kalkıyor, terliklerimi giyerek yavaşça ona bakmaya gidiyordum. Üç ruble verip aldığım bu acınası demir karyolada yatan hasta varlığa baktıkça yüreğim parçalanıyor, umarsızlık içinde ellerimi ovuşturuyordum. Önünde hep diz çöküp oturdum, o sırada uyumakta olduğu için ayaklarını öpmeyi göze alamadım. İkide bir Tanrı’ya dua etmek için kalkıp tasvirin önüne gidiyordum. Lukerya da merak içindeydi, sık sık odaya girip hanımının durumunu soruyordu. Ona yatıp uyumasını, ertesi gün “yepyeni bir yaşam” başlayacağını söyledim.

Bu söylediğime körü körüne, çılgıncasına, hiçbir kuşku duymadan inanıyordum. İçimi dolduran o sevinç, o coşku beni boğacak gibiydi. Ertesi günün başlamasından başka bir şey düşündüğüm yoktu. Ortada birtakım belirtiler

olmasına karşın başıma bir felaket gelebileceğine inanmıyordum. Perde gözlerimden düştüğü halde bugüne değin, bugüne değin asıl sorunu, asıl gerçeği tam anlamıyla kavramış değildim. Zaten nasıl anlayabilirdim ki! Karım yaşıyordu, o benim önümdeydi, ben de onun karşısında duruyordum. “Yarın uyanacak, ona bütün bunları anlatacağım, o da hepsini görüp anlayacak” diyordum. İşte o zamanki düşüncem böyleydi, sade ve açıktı, sevincim bundan ileri geliyordu. En önemlisi, birlikte çıkacağımız Bolonya yolculuğuydu. Bilmiyorum neden, her şey Bolonya’ya gitmemize bağlıydı. Kesin çözüm Bolonya’da gözüküyordu. “Bolonya, Bolonya!” diyerek sabahın gelmesini çılgınca bekledim.

III

Fazlasıyla anlıyorum.

Bu olay birkaç gün önce, beş gün, ancak beş gün önce, salı günü patlak verdi. Olmaz mıydı, olmaz mıydı, birkaç gün daha bekleseydi! Bana zaman tanısaydı tüm karanlığı dağıtacaktım. Demek ki, iyice sakinleşip kendine gelmemişti. Ertesi gün şaşkınlığı geçmemesine karşın beni gülümseyerek dinliyordu. Bütün bu zaman içerisinde, bu beş gün içerisinde beni ya şaşkınlık duyarak, ya da utanarak dinledi. Korktuğu belliydi, çok korkuyordu. Bu konuyu tartışmayacağım, akılsız biri gibi itiraz etmeyeceğim; benden korktuğu kesindi. Hem nasıl korkmasın ki? Çoktan beri birbirimize yabancıydık, birbirimizden hayli uzaklaşmıştık; derken, ansızın bu olay patlak verdi. Ne var ki, ben onun korkusuna aldırış etmiyordum, önümde yeni bir ışığın parıltısı vardı. Doğru, çok doğru, bir yanlışlık yapmıştım. Hatta birçok yanlışlıklar... Ertesi gün (günlerden çarşambaydı) sabahleyin kalkar kalkmaz büyük bir hata daha işledim, onun artık dostum olduğunu düşünüyordum. Bu konuda çok acele ettiğimi biliyorum; ancak ona her şeyi söylemem, içimi dökmem, hatta bundan daha fazlasını yapmam gerekiyordu. Yaşamım boyunca kendimden bile gizlediklerimi ona açtım. Hiç çekinmeden, kış boyunca onun beni sevdiğini, bundan emin olduğumu bildirdim. Rehin dükkânının benim akıl ve irademin alçalışından başka bir anlama gelmediğini söyledim. Evet öyleydi, rehincilikle uğraşmam, hem yaptığım işten dolayı büyüklük kuruntusuna kapılmak, hem de kendimi kırbaçlamak demekti. Bu işe kendim isteyerek başlamıştım. Tiyatro büfesindeki olaya gelince; pis karakterim ve kuruntularım nedeniyle korkmuş olduğumu anlattım. İçinde bulunduğum ortamda ne yapacağımı bilemeyip afallamıştım, birdenbire ortaya atılırsam tuhaf kaçacağını düşünmüştüm. Düellodan korkmamıştım, aptallık etmekten korkmuştum.

Biliyorum, daha sonra o anda içinde bulunduğum duyguları kimseye itiraf etmedim, herkese acı çektirdim. Bu yüzden kendimi de işkenceye soktum, onunla evlendikten sonra bu sefer ona eziyet etmeye başladım. Söylediklerimin çoğunu sanki sinir nöbetine tutulmuş gibi sıralıyordum, karım elimden tutarak susmamı istiyor, “Abartıyorsunuz, boşu boşuna kendinize azap çektiriyorsunuz.” diyordu. Sonra gene gözyaşlarına boğularak sinir nöbetleri geçiriyordu. Artık konuşmamamı, eskiyi unutmamı söylüyordu. Ricalarına aldırış ettiğim yoktu ya da pek aldırmıyordum. Gözüm tek şey görüyordu, o da baharda Bolonya’ya gitmek. Orada güneş, bizim yeni güneşimiz vardı. Çok geçmeden dükkânı

kapattım, işleri Dobronravov'a devrettim. Karıma da vaftiz annemden kalan 3.000 rublenin dışında her şeyimizi yoksullara dağıtmasını söyledim. Bu 3.000 rubleyi Bolonya gezisi için kullanacaktık. Oradan dönüşte daha başka, yeni bir iş tutacaktım. Benim söylediklerime sesini çıkarmadığına göre kararımı kesinlikle uygulayacaktım. O beni dinliyor, gülümsemekle yetiniyordu. Ancak gülümsemesi beni üzmemek içindi; nazik bir kadındı çünkü, üzülmemi istemezdi. Omuzlarına ağır bir yük bindirdiğimi görüyordum; sakın bunu bilmeyecek denli aptal, bencil olduğumu düşünmeyin. Her şeyi görüyordum, hepsini son çizgisine varıncaya dek biliyor, herkesten daha fazlasını anlıyordum. Bizi bekleyen bir tehlike varsa bile her şeyi göze almıştım.

Ona kendimle ilgili, onunla ilgili aklıma ne gelirse söyledim. Hatta Lukerya'dan, hanımı için durmadan gözyaşı döktüğünden söz ettim. Sık sık konuyu değiştiriyor, başka şeylerden laf açmaya çalışıyordum. Bir iki kez neşesi yerine geldi, bunu çok iyi anımsıyorum. Gözlerim açık olduğu halde hiçbir şeyi görmediğimi söylemeyin bana! Eğer başımıza gelen o durum olmasaydı, yaşamımız yeniden düzene girecekti. Geçen gün kitap okumaktan söz açılıp da bunu konuşmaya başlayınca bana kışın neler okuduğunu anlatmamış mıydı? Jil Blas ile Grenata piskoposu arasında geçen sahne çok hoşuna gitmişti, bunu neşeden kırılarak anlattı. O ne çocuksu, ne sevimli bir gülüştü! Sanki tam nişanlı olduğumuz zamanki gibi. (Bir an, bir an da olsa) büyük bir kıvanç duymuştum! Gene de piskoposla geçen sahneyi çok beğenmesine şaşırdığımı söylemeliyim. Demek ki, kışın evde oturup Lesaj'ın başyapıtını okurken içinden gülme gelecek kadar kendinde ruh dinginliği bulmuş, mutlu olmuştu. Demek ki, artık sakinleşmeye başlamıştı, onu kendi başına bırakacağımı sanıyordu. Salı günü, "Beni bu durumda bırakacağınızı sanıyordum." dememiş miydi? Bu, ancak 10 yaşında bir kızın düşüncesi olabilirdi. Demek ki, her şeyin olduğu gibi kalacağına inanıyordu: O kendi dikiş masasında, ben de kendi çalışma masamda kocayıncaya dek böyle geçecekti. Ama ben birdenbire yaklaşıyorum, bir kocayım, kocaya ise sevgi gerekli. Ah, benim kalın kafalılığım! Ah, benim körlüğüm! Ona gözlerimi dikerek hayran hayran bakmak yanlıştı, kendimi tutmam gerekirdi. Çünkü böyle bakmakla onu ürkütmüştüm. Daha sonra durumu anlayarak kendimi tutmasını bildim, ayaklarını öpmeyi bıraktım. Koca... onun kocasıymışım görüntüsü vermekten vazgeçtim, bunu aklıma bile getirmedim, hep onun için dua ettim. Ancak büsbütün susmak da olanaksızdı, bir şeyler söylemem gerekiyordu. Gene birdenbire konuşmalarından çok hoşlandığımı, onun kültür bakımından benden daha üstün, daha ileri olduğunu söyledim. Yüzü kızardı, utanarak her şeyi gene abarttığımı bildirdi. O zaman dayanamadım;

kapının arkasına gizlenerek, onun mücadelesini, bir masumla canavar arasındaki mücadeleyi ne kadar büyük bir heyecanla dinlediğimi, onun zekâsından, parlak nüktelerinden, ruhunun çocuksu sadeliğinden ne kadar etkilendiğimi anlattım. Aptallığıma doymayayım! Kadıncağız tepeden tırnağa titredi, gene olayı abarttığımı mırıldanmaya başladı. Sonra yüzü kızardı, hüngür hüngür ağlayarak gözyaşlarına boğuldu... O zaman dayanamayıp önünde diz çöktüm, ayaklarını öpmeye başladım. Bu hareketim üzerine salı günü olduğu gibi yeni bir sinir bunalımına tutuldu. Bu, dün akşam oldu, sabahleyin de...

Sabahleyin mi? Deli, sabah dediğin bu gündü, daha demin, biraz önce...

Beni iyi dinleyin ve anlamaya çalışın. Bu sabah çay masasında bir araya geldiğimizde (dünkü bunalımdan sonra), sakinliğiyle beni şaşkına çevirdi, tamı tamına böyle oldu. Ben, geçirdiği bunalım yüzünden bütün gece tir tir titremiştim. Birdenbire yanıma geldi, ellerini kavuşturarak önümde durdu ve kendini suçlu hissettiğini söyledi. (Demindi bu, demin, az önce!) Daha neler söylemedi ki!.. Suçlu olduğunu, kendisinin bunu bildiğini, bütün kış, hatta o anda bile acı çektiğini, benim iyi yürekli bir koca oluşuma büyük değer verdiğini, bana bağlı kalacağını, her zaman saygı göstereceğini anlattı da anlattı... Bir anda yerimden sıçradım, onu öpmeye başladım. Onu öpüyordum; uzun bir ayrılıştan sonra bir kocanın özlemiyle yüzünü, dudaklarını öpüyordum. Ah, mankafa! Demin neden pasaportlarımız için iki saat dışarı çıktım?.. Tanrım, 5 dakika, 5 dakika, yalnızca 5 dakika önce dönseydim! Kapının önündeki o kalabalık, üstüme çevrilen bütün o bakışlar... Aman Tanrım!

Lukerya'nın anlattığına göre (artık Lukerya'yı hiç bırakmayacağım, o hepsini biliyor, bütün kış hanımının yanındaydı, onun hakkında bana her şeyi anlatacaktır) ben dışarı çıktıktan sonra, dönüşümden 20 dakika önce hanımının odasına bir şey için girdiği zaman (niçin girdiğini söyledi ama şu anda aklımda değil) tasvir (hani şu rehin bırakmak için getirdiği Meryem Ana tasviri) masanın üzerinde duruyormuş. Karım dua etmek için onu oraya koymuş olabilirmiş. "Hanımcığım, bir şey mi oldu?" demiş. "Hayır, Lukerya, bir şey yok... Gidebilirsin... Yok yok, bir dakika dur!" Böyle diyerek karım yaklaşıp Lukerya'yı öpmüş. "Mutlu musunuz, hanımcığım?" diye sormuş hizmetçi kız. "Mutluyum, mutluyum" — "Hanımcığım, beyefendi çok önce gelip sizden özür dilemeliydi. Çok şükür, aranız düzelmiş..." — "İyi, hadi git, Lukerya, hadi, git." Son sözü bu olan karımın o sırada yüzünde çok tuhaf bir gülümseme varmış.

O kadar garip ki, 10 dakika sonra Lukerya hanımına bakmak için bir daha odasına gitmiş. Gördüklerini bana şöyle anlattı:

“İçeri girdiğimde pencereye çok yakındı; duvarın dibinde ellerini duvara dayamış, başı ellerinin üstünde derin düşüncelere dalmıştı. O kadar dalgındı ki, benim arkasında beklediğimi, kendisine baktığımı işitmedi bile. Onun pencerenin yakınında derin düşünceler içinde dikildiğini, sanki gülümsediğini bir süre durup seyrettim. Neden böyle yaptığını kendi kendime düşünerek dışarı çıkmıştım ki, birden pencereyi açtığını işittim. ‘Hanımcığım, hava serin, nezle olursunuz’ demek için geri döndüm. Ancak pencereye iyice yaklaştığını, bütün gövdesiyle açık pencerenin önünü kapattığını gördüm. Sırtı bana dönüktü, elinde kutsal tasviri tutuyordu. Az kaldı kalbim durayazdı. ‘Bayancığım, bayancığım!’ diye bağırdım. Beni işitmişti, dönmek ister gibi bir hareket yaptı, ama dönmedi, ileriye bir adım attı, tasviri göğsüne bastırarak pencereden aşağı atladı.” Avlu kapısından içeri girdiğimde bedeninin henüz sıcak olduğunu anımsıyorum. Beni en çok sarsan, orada toplananların yüzüme dik dik bakmalarıydı. Önce bağırıyorlardı, sonra beni görünce hepsi birden sustular, geriye çekilerek geçmem için yol verdiler. Karım, tasvir göğsünde, yerde yatıyordu. Gözlerimin önü karardı, bir an yanına yaklaşıp yüzüne baktım.

Oradakiler çevremi sardılar, her kafadan bir ses çıkıyordu. Meğer Lukerya da oradaymış, ama ben onu görmedim. Benimle konuştuğunu sonradan kendisi söyledi. Esnaftan birinin durmadan bağırdığını anımsıyorum: “Ağzından yalnızca bir avuç kan çıktı! Bir avuç, bir avuç!” diyordu. Sonra taşın üstüne sıçramış kanı gösterdi. Sanıyorum, kana parmağımla dokundum, parmağım kıpkırmızı oldu. Gözlerimi parmağımdan ayıramıyordum. (Bunu da çok iyi anımsıyorum.) Adam durmadan bağırıyordu:

“Ağzından bir avuç kan çıktı! Bir avuç!”

Ben de;

—Bir avuç da ne demek? diyerek avazım çıktığınca bağırmışım.

Ellerimi havaya kaldırarak adamın üzerine saldırdığımı söylediler.

Ah, ne korkunç! Ne korkunç! Nasıl oldu da birbirimizi anlayamadık? Onun böyle bir şey yapacağı kimin aklına gelirdi?

IV

Yalnızca 5 dakika geç kalmıştım.

Gerçekten böyle bir şey oldu mu? İnsan buna nasıl inanır? Böyle bir şeyin olabileceğini kim söyleyebilir? Neden öldü karım, niçin böyle bir şey yaptı?

Ah, inanın bana, hepsini anlıyorum. Ancak onun niçin öldüğü benim için gene de yanıtsız kalan bir soru. Benim aşkımdan korktuğunu sanıyorum. Kendi kendine tüm ciddiyetiyle sormuş olmalı: “Aşkını kabul edeyim mi, etmeyeyim mi?” Bu sorunun ağırlığı altından kalkamadı, ölümü yeğledi. Niçin durmadan kafa patlatıyorum ben de? Biliyorum, her şeyi biliyorum. Açıkçası, çok şey yapacağım diye söz verdi, sonra sözünü tutamayacağından korkmaya başladı. Burada cidden bazı korkunç noktalar var.

Örneğin neden öldürdü kendini? İşte size tam yanıtlanamayan bir soru. Bu soru beynime vuruyor, kafam çatlayacak gibi. Eğer aynı durumda kalmak isteseydi ona hiç dokunmazdım. O böyle yapacağıma inanmadı, işte asıl sorun bu! Hayır, hayır, size yalan söyledim. Benim asıl istediğim, beni gerçekten sevmesiydi, bütün benliğiyle sevmesiydi. Yoksa bakkala verebileceği yarım sevgiye razı olmazdım. Ancak karım son derece iffetli, temiz bir kadın olduğu, beni de yeterince tanıdığı için bakkala vereceği sevgiye razı olmadı ve beni aldatmak istemedi. Yarım bir sevgiyle, hatta çeyreğiyle aldatacak bir kadın değildi o. Son derece dürüstçe bir yaklaşım, öyle değil mi? Anımsıyor musunuz, ona duygu genişliği aşılamak istemiştim? Garip bir düşünce gene de... Çok merak ediyorum: Acaba karım bana saygı besliyor muydu? Benden nefret edip etmediğini bile bilmiyorum. Garip ve korkunç bir şey, ama bütün kış benden nefret ettiğini bir kerecik bile aklıma getirmedim. Aslını ararsanız bana sert sert, ciddi bir bakışla baktığı ana değin bunun tam tersine inanıyordum. Özellikle sert sert baktığı ana değin... Benden nefret ettiğini işte o an anladım. Ondan sonra da inancımı hiç değiştirmedim. Ah, hayatta kalsaydı da nefret etseydi, yaşamı boyunca beni küçük görseydi! Daha sabahleyin yürüyor, konuşuyordu. Aklım almıyor, nasıl da pencereden kendini atabildi.? Bunu nasıl tahmin edebilirdim? Böyle bir şey yapmasından 5 dakika önce bile tahmin edemezdim. Lukerya’yı çağırdım. Şimdi artık Lukerya’yı hiç bırakmayacağım, hiç bırakmayacağım.

Ah, biz anlaşabilirdik, birbirimizi anlayabilirdik. Yalnızca bir kış birbirimizden uzak durmuştuk. Artık anlaşmamıza gerçekten olanak kalmamış mıydı? Anlaşmamız, yeni bir yaşama başlamamız niçin, niçin olanaksızdı? Ben iyi

kalpliyim, o da iyi kalpliydi, işte bizi birleştiren ortak bir nokta! Şöyle birkaç konuşma daha, çok değil, iki üç gün, işte o vakit her şeyi anlamış olacaktık.

En önemlisi, en üzücüsü, bunun bir rastlantı olmasıdır; basit, kaba, gözü kör olası bir rastlantı! Beş dakika, yalnızca 5 dakika geç kalmıştım. Eve 5 dakika daha erken dönseydim o an bir bulut gibi kimseye dokunmadan geçip gidecekti, ondan sonra böyle bir şey hiçbir zaman aklına gelmeyecekti. O zaman her şeyi kavrayacaktı. Şimdi gene odalar boş, ben gene yalnızım. Bakın, saatin sarkacı vurup duruyor. Bundan başka bir iş yapmaz o; acıma, üzüntü de duymaz. Evde kimsecikler yok, işte asıl felaket burada!

Odada dolaşıyor, boyuna dolaşıyorum. Karım niçin intihar etti, niçin 5 dakika geç kaldım diye durmadan sızlanmamın gülünç kaçtığını söylemeyin bana, sakın söylemeyin, bunu kendim de biliyorum. İntihar etmeden önce herkesin yaptığı gibi, “Benim ölümümden kimse sorumlu değildir.” diye bir yazı bırakabilirdi. Lukerya’yı, “Onunla odada yalnızdı, hanımını iten odur” diyerek rahatsız edecekleri aklına gelmemiş miydi? Yandaki binanın penceresinde duran dört kişi karımın elinde tasvirle pencereden kendisinin atladığını görmeseler Lukerya’yı en azından karakollarda süründürürlerdi. Fakat insanların orada bulunmaları, olayı görmeleri de bir rastlantı. Hayır, bu ancak bir andı, bilincini yitirdiği bir an. Gerçekleşmesi ana sığan bir hayal? Tasvir önünde dua etmesi de bir şeyi kanıtlamaz. Bu, ölüme hazırlık demek değildi. Hepsi ancak bir an sürmüş, bütün karar belki 10 dakika içerisinde verilmiş, duvarın dibinde başını eline dayayarak gülümsediği sırada düşünmüş böyle yapmayı. Zihninden geçen bu düşünce bir an aklını çelmiş, buna karşı koyamamış, besbelli... Ne derseniz deyin, ortada bir anlaşmazlık var. Ben geçinilmesi zor bir adam değilim ki! Yoksa asıl neden kansızlığı, yaşam enerjisinin tükenmesi miydi? Kışın çok yorulmuştu, bu da bir gerçek...

Evet, geç kaldım!..

Masanın üstünde yatarken gövdesi incecik, burnu sivrilmiş, kirpikleri birer ok gibi. Nasıl olup da düştüğü zaman bir yeri kırılıp ezilmedi? Topu topu “bir avuç kan” çıkmış, bir kaşık dolusu kadar bir şey. İç kanaması geçirmiş olmalı. Garip bir düşünce, ama eğer onu gömmemek mümkün olsaydı! Çünkü onu götürürlerse o zaman... Hayır, onu götürmesinler, böyle bir şey yapmamalılar! Ah, biliyorum, onu götürecekler, ben deli değilim, sayıklamıyorum, tam tersine, zihnim son derece açık. Hiç böylesine açık olmadı. Ama götürürlerse ben ne yaparım? İki odada tek başıma, rehin eşyalarından başka kimsecikler yok!.. Hayır, hayır, sayıklıyorum ben; bu, sayıklamaktan başka bir şey değil! Onu son

derece üzdüm, asıl neden bu! Sizin yasalarınızdan bana ne? Gelenekleriniz, göreneklerinizi, yaşam tarzınız, devletiniz, inanışınız bana ne yarar sağlıyor? Sizin yargıcınız yargılasın beni, mahkemenize, sizin açık mahkemenize zorla sürükleyin beni, hiçbirini tanımadığımı söyleyeceğim. Yargıç oradan bağıracak, "Eski subay, susunuz!" Ben de ona şöyle bağıracağım: "Beni susturmak için kim sana yetki verdi? Niçin kör bir rastlantı elimden en değerli varlığımı aldı? Yasalarınızı dinlersem elime ne geçecek? Hepiniz bana vız gelirsiniz! Şimdi buradan çekip gidiyorum..." Körsün, sağırsın, bir ölüsün sen artık, çığlıklarımı işitmiyorsun! Sana nasıl bir cennet bağışlayacağımı anlayamadın. Cennet benim içimdeydi, onu senin önüne serecektim. Madem beni sevemeyecekmişsin, sevmesen de olurdu, bundan ne çıkardı ki? Her şey gönlünce, istediğin gibi kalırdı. Bana aklından geçenleri bir dostun olarak anlatırdın; gülerdik, sevinirdik, birbirimize neşeyle bakardık... Böylece sonuna dek yaşayıp giderdik. Başkasını sevsen bile sesimi çıkarmazdım. Onunla gezip tozardınız, ben de sokağın öbür ucundan sizi seyrederdim. Ah, her şeye razıyım, gözlerini bir kerecik açsan yeter! Bir an için, yalnızca bir an için! Pencereden atlamadan önce önümde durup bana bağlı kalacağını söylediğin zamanki gibi bir kerecik baksan bana! O zaman her şeyi görüp anlardın!

Ah, kör yazgı! Alnımızın kara yazgısı! Biz insanlar yeryüzünde yapayalnızız, işte en büyük felaket burada! Rus bahadırı savaş alanında, "Sağ kalan varsa çıksın karşıma!" diye bağırmış bir zamanlar. Bahadır değilim, ama ben de haykırıyorum, ancak sesimi kimseler işitmiyor. Güneşin evrene can verdiğini söylerler. Güneş gökyüzüne yükselsin de görün bakalım, o bir ölü değil mi? Her şey ölü, her yerde ölüler var. İnsanlar yeryüzünde yalnız, çevrelerinde ölüm sessizliği; bizim dünyamız bu işte... "İnsanlar, birbirinizi seviniz!" Bunu kim söylemiş, kim bize böyle bir vasiyet bırakmış? Saatin sarkacı habire vuruyor, duygusuz, soğuk soğuk... Saat gecenin 2'si. İskarpinleri yatağının ucunda duruyor, giymesi için onu bekliyor.

Sahi, yarın onu götürdüklerinde ben ne yapacağım?

BİTTİ

Bu kitap, Kitaplık ekibince FineReader yazılımı ile OCR-Riplenmiş ve yazım denetimi yapılmıştır.

Yorum ve önerileriniz için admin.kitaplik@gmail.com adresine yazabilirsiniz.
Ağustos 2005.
http://kitaplik.6x.to
http://kitaplik.madpage.com
